

TC
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

MOLLA CÂMÎ'NİN 'HEFT EVRENG' ADLI ESERİNDEKİ
MİNYATÜRLERDE DOĞA ELEMANLARI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Feride KÖSE DUMRUL

Danışman:
Doç. Filiz ADIGÜZEL TOPRAK

İzmir/2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum Molla Cami'nin 'Heft Evreng' Adlı Eserindeki Minyatürlerde Doğa Elemanları adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

... / ... / ...

Feride KÖSE DUMRUL

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü' nün / / tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği' nin maddesine göre Geleneksel Türk Sanatları Ana Sanat Dalı öğrencisi Feride KÖSE DUMRUL'un Molla Cami'nin "Heft Evreng" Adlı Eserindeki Minyatürlerde Doğa Elemanları konulu tezi incelenmiş ve aday / / tarihinde, saat 'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anasanat dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğuna oy ile karar verilmiştir.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

ÖZET

'Molla Câmî'in 'Heft Evreng' Adlı Eserindeki Minyatürlerde Doğa Elemanları' adlı tez çalışmasında, 16. Yüzyıl Safevi dönemi minyatür sanatının üslûp bakımından önemli bir örneği incelenmiştir. Çalışmadaki amaç, döneminin üslûp özelliklerini en iyi şekilde yansıtan Heft Evreng'i tanıtmanın yanında, minyatür sanatı uygulamalarında geniş yer tutan doğa elemanlarının bu yazma örneğinde form ve uygulama teknikleri bakımından özelliklerinin incelenmesidir. Tez çalışması kapsamında Heft Evreng' de yer alan minyatürlerde kullanılan doğa elemanları sınıflandırılmış (ağaçlar, çiçekler ve küçük bitkiler, kayalar ve taşlar ve bulutlar) ve bu elemanların biçimsel ve detaylı çizim aşamalarının nasıl meydana getirildiği üzerine bir inceleme yapılmıştır.

Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Molla Câmî'nin (1414-1492) yaşamı ve eserleri, teze konu olan Heft Evreng adlı eserin fiziki ve edebi özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, seçilmiş olan doğa elemanlarının dış ve detaylı çizimi yapılmış ve kullanıldığı minyatürdeki yeri kesit halinde verilmiş ve incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, yedi adet tasarım uygulaması yapılmıştır.

Yapılan tez çalışması kapsamında iki uygulama yapılmıştır. İlk uygulamada, minyatürlerde yer alan doğa elemanlarının tamamının detaylı çizimleri yapılmış ve seçilmiş doğa elemanlarının dış hatlarının çizimi ve minyatürde bulunduğu kesit görsel olarak sunulmuştur. İkinci uygulama çalışmasında ise, yazmadaki yedi başlık altında toplanan, 28 adet tam sayfa minyatürün 26'sında kullanılmış olan doğa elemanlarının çoğu kullanılarak, her başlık için ayrı ayrı yedi özgün tasarım yapılmıştır. Sayfa düzenine uygun olması açısından, sayfa kenarı halkâr tekniği kullanılarak üç ayrı tasarım ile tamamlanmıştır. Tasarımlarda murakka üzerine altın, guaj boya ve suluboya ile uygulanmıştır.

ABSTRACT

In this thesis named 'Natural Elements in the Miniature paintings of Molla Câmî's 'Haft Avrang' Manuscript', an important style of miniature painting of 16th century Safavid era has been studied. The aim of the study was not only about introducing 'Haft Awrang' which reflects the style of the era, but also about examining the natural elements seen thoroughly in miniature applications in terms of characteristics of scription and application techniques in this form. Within the framework of the study, natural elements in the Haft Awrang's miniatures were classified (trees, flowers and bushes, rocks and Stones and clouds) and an examination was conducted over how these elements were created figurally and in a detailed way.

Within the framework of this thesis, two applications were carried out. Within the first application, all the natural elements included in miniatures were drawn thoroughly and drawing of selected natural elements' outer lines and their position in the miniature were shown visually. In the second application by using most of the natural elements from 26 of the full page 28 miniatures, which were grouped under seven titles from writings, seven different designs were made separately for each title. In order to fit appropriately to page design, edges of the pages were completed with three different designs according to halkâr technique. The design were made on murakka with gold, gouache and watercolor.

This thesis consists of three parts. In the first part detailed information is given about life of Molla Cami (1414-1492), his products and physical and literature features of his subject to be, Haft Awrang. In the second part, selected natural elements are drawn in a detailed and in an outer way, and their positions in the miniature are given and examined. In the third part, seven designs are conducted.

ÖNSÖZ

İslam sanatları ve kitap sanatları için ayrı bir öneme sahip olan minyatür sanatının eserleri, yurtiçi ve yurtdışında birçok müze, kütüphane ve koleksiyonda sergilenmekte ve korunmaktadır. Minyatür sanatı, günümüzde farklı uygulama alanlarında varlığını sürdürmektedir.

İslam sanatının her alanda en özgün haline ulaştığı zaman olarak nitelendirilen dönemde, Safevi döneminin önemli minyatürlü yazmalarından olan ve günümüzde Freer Gallery of Art, Washington D.C’de bulunan Sultan İbrahim Mirza’nın Heft Evreng adlı yazması, yurtdışında bulunan ve hakkında çok fazla çalışmanın yapılmadığı bir örneği açığa çıkarmak, minyatür sanatı açısından görsel kaynak oluşturmak ve bu konuda çeşitli araştırmalara yön vermesi açısından ele alınmış ve imkanlar dahilinde incelenmiştir.

Tez çalışmasına konu olan, Safevi dönemine ait bu minyatürlü yazmada yer alan doğa elemanları (ağaçlar, çiçekler ve küçük bitkiler, kayalar ve taşlar, bulutlar) form, renk ve teknik bakımından incelenmesinin yanında, özgünlükleri ve çeşitlilikleri açısından da ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu tez çalışmasında, beni yönlendiren ve her türlü desteğini esirgemeyen, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Tezhip Ana Sanat Dalı Başkanımız ve aynı zamanda danışmanım olan değerli hocam Sayın Doç. Filiz ADIGÜZEL TOPRAK’a, Farsça metin çevirileri konusunda yardımcı olan Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim üyelerinden Sayın Dr.Öğr.Üyesi Seyfullah EFE’ye, kaynak ve her türlü maddi manevi yardım konusunda istifade ettiğim kıymetli babam İbrahim KÖSE ve aileme, sabır ve inancından dolayı değerli eşim Dr. Mehmet Salih DUMRUL’a teşekkür ederim.

Feride KÖSE DUMRUL

İZMİR 2019

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

YEMİN METNİ.....	i
TUTANAK.....	11
ÖZET.....	111
ABSTRACT.....	1V
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ÇİZİM LİSTESİ.....	ix
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ.....	1

1.BÖLÜM

MOLLA CÂMÎ VE 'HEFT EVRENG' ADLI ESERİNİN TANITIMI İLE DÖNEMİN KÜLTÜR VE SANAT ORTAMINA BAKIŞ

1.1. MOLLA CÂMÎ : YAŞAMI VE ESERLERİ.....	8
1.2. MOLLA CÂMÎ'NİN 'HEFT EVRENG' ADLI ESERİ.....	10
1.2.1.Heft Evreng'in Edebi Özellikleri.....	10
1.2.2.Heft Evreng'in Fiziki Özellikleri.....	13

2.BÖLÜM

MOLLA CÂMÎ'NİN 'HEFT EVRENG' ADLI ESERİNDEKİ MİNYATÜRLERDE DOĞA ELEMANLARININ TÜRLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI VE ÇİZİM TEKNİKLERİ

2.1. AĞAÇLAR.....	16
2.1.1. Çınar ağacı.....	17
2.1.2. Selvi ağacı	25
2.1.3. Bahardalı.....	29
2.1.4. Kuru dallar.....	35
2.1.5. Yapraklı ağaçlar.....	39
2.2. ÇİÇEKLER VE KÜÇÜK BİTKİLER.....	71
2.2.1. Çiçekler.....	72
2.2.2. Küçük bitkiler.....	75
2.3. KAYALAR VE TAŞLAR	76
2.3.1. Kayalar	77
2.3.2. Taşlar	91
2.4. BULUTLAR.....	97

3.BÖLÜM

UYGULAMA ÇALIŞMASI

3.1. DOĞA ELEMANLARINDAN OLUŞAN ÖZGÜN MİNYATÜR TASARIMLARININ UYGULAMA AŞAMALARI.....	104
3.1.1. Özgün Tasarım 1 (Altın Silsile).....	106
3.1.2. Özgün Tasarım 2 (Yusuf ile Züleyha).....	109
3.1.3. Özgün Tasarım 3 (İyilerin Tespihi).....	112
3.1.4. Özgün Tasarım 4 (Salaman ile Absal).....	115
3.1.5. Özgün Tasarım 5 (Ahrâr'a Hediye)	118

3.1.6. Özgün Tasarım 6 (Leyla ile Mecnun).....	121
3.1.7. Özgün Tasarım 7 (İskender'in Hikmet Defteri)	124
3.2. ÖZGÜN HALKAR TASARIMLARI (SAYFA KENARI)	127
3.2.1. Özgün Hâlkâr Tasarımı 1	127
3.2.2. Özgün Hâlkâr Tasarımı 2	129
3.2.3. Özgün Hâlkâr Tasarımı 3	131
SONUÇ	133
KAYNAKÇA	137
ÖZGEÇMİŞ	139

ÇİZİM LİSTESİ

Sayfa No:

Çizim 1: Çınar Ağacı 1'in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	17
Çizim 2: Çınar Ağacı 2'nin formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	19
Çizim 3: Çınar Ağacı 3'ün formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	21
Çizim 4: Çınar Ağacı 4'ün formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	23
Çizim 5: Selvi Ağacı 1'in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	25
Çizim 6: Selvi Ağacı 2'nin formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	27
Çizim 7: Bahardalı 1'in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	29
Çizim 8: Bahardalı 2'nin formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	31
Çizim 9: Bahardalı 3'ün formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	33
Çizim 10: Kuru Dallar 1'in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	35
Çizim 11: Kuru Dallar 2'nin formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	37
Çizim 12: Yapraklı Ağaç 1'in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	39
Çizim 13: Yapraklı Ağaç 2'nin formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	41
Çizim 14: Yapraklı Ağaç 3'ün formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	43
Çizim 15: Yapraklı Ağaç 4'ün formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	45
Çizim 16: Yapraklı Ağaç 5'in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	47
Çizim 17: Yapraklı Ağaç 6'nın formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	49
Çizim 18: Yapraklı Ağaç 7-1'in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	51
Çizim 19: Yapraklı Ağaç 7-2'nin formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	53
Çizim 20: Yapraklı Ağaç 8'in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	55
Çizim 21: Yapraklı Ağaç 9-1'in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	57
Çizim 22: Yapraklı Ağaç 9-2'nin formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	59
Çizim 23: Yapraklı Ağaç 10'un formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	61

Çizim 24: Yapraklı Ağaç 11'in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi	63
Çizim 25: Yapraklı Ağaç 12'nin formun ana hatlarının ve tamamının çizimi	65
Çizim 26: Yapraklı Ağaç 13'ün formun ana hatlarının ve tamamının çizimi	67
Çizim 27: Yapraklı Ağaç 14'ün formun ana hatlarının ve tamamının çizimi	69
Çizim 28: Çiçekler 1'in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi	73
Çizim 29: Çiçekler 2'nin formun ana hatlarının ve tamamının çizimi	74
Çizim 30: Küçük Bitkiler' in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi	75
Çizim 31: Kayalar 1'in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	77
Çizim 32: Kayalar 2'nin formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	79
Çizim 33: Kayalar 3'ün formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	81
Çizim 34: Kayalar 4'ün formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	83
Çizim 35: Kayalar 5'in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	85
Çizim 36: Kayalar 6'nın formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	87
Çizim 37: Kayalar 7'nin formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	89
Çizim 38: Taşlar 1'in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi	92
Çizim 39: Taşlar 2'nin formun ana hatlarının ve tamamının çizimi	93
Çizim 40: Taşlar 3'ün formun ana hatlarının ve tamamının çizimi	94
Çizim 41: Taşlar 4'ün formun ana hatlarının ve tamamının çizimi	95
Çizim 42: Taşlar 5'in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi	96
Çizim 43: Bulut 1'in formun ana hatlarının ve tamamının çizimi	98
Çizim 44: Bulut 2'nin formun ana hatlarının ve tamamının çizimi	100
Çizim 45: Bulut 3'ün formun ana hatlarının ve tamamının çizimi.....	102
Çizim 46: Altın Silsile eskiz çizimi	107
Çizim 47: Yusuf ile Züleyha eskiz çizimi	110
Çizim 48: İyilerin Tespihi eskiz çizimi	113
Çizim 49: Salaman ile Absal eskiz çizimi	116

Çizim 50: Ahrâr'a Hediye eskiz çizimi	119
Çizim 51: Leyla ile Mecnun eskiz çizimi	122
Çizim 52: İskender'in Hikmet Defteri eskiz çizimi.....	125
Çizim 53: Halkâr 1 eskiz çizimi	128
Çizim 54: Halkâr 2 eskiz çizimi	130
Çizim 55: Halkâr 3 eskiz çizimi	132

FOTOĞRAF LİSTESİ

Sayfa No :

Fotoğraf 1: Ahlaksız Bir Adam Hayvan ile İlişkiye Girer ve Şeytan Tarafından Azarlanır	17
Fotoğraf 2: Salaman ve Absal Mutlu Ada'da	19
Fotoğraf 3: İskender Burun Kanamasından Muzdariptir ve Dinlenmek için Uzanır.....	21
Fotoğraf 4: Kaplumbağanın Uçuşu	23
Fotoğraf 5: Şehirli Adam Köylünün Bahçesinde Hırsızlık Yapar	25
Fotoğraf 6: Bir Babanın Oğluna Aşk Hakkında Tavsiyeleri	27
Fotoğraf 7: Ahlaksız Bir Adam Hayvan ile İlişkiye Girer ve Şeytan Tarafından Azarlanır	29
Fotoğraf 8: Yusuf, Züleyha'nın Bahçesinde Onun Kızlarına Vaaz Eder	31
Fotoğraf 9: Bir Babanın Oğluna Aşk Hakkında Tavsiyeleri	33
Fotoğraf 10: Hüsrev Pervez ve Şirin'nin Balıkçı ile Münasebeti	35
Fotoğraf 11: Ak Sakallı Bir Dede Ahmak Bir Gence Söylenir	37
Fotoğraf 12: Salaman ve Absal Mutlu Ada'da	39
Fotoğraf 13: Vefasız Eski Sevgili Damdan Düşürülür	41
Fotoğraf 14: Şehirli Adam Köylünün Bahçesinde Hırsızlık Yapar	43
Fotoğraf 15: Pir, Mürid Tarafından Getirilen Hediye Ördekleri Red Eder	45
Fotoğraf 16: Doğu Afrika'lı Aynada Kendini Seyreder	47
Fotoğraf 17: Mecnun Leyla'nın Huzuruna Koyun Kılığında Gelir	49
Fotoğraf 18: Kaplumbağanın Uçuşu	51
Fotoğraf 19: Arif Rüyasında Meleklerin Şair Sa'di'ye Tepsilerle Işık Taşındığını Görür	53
Fotoğraf 20: Vefasız Eski Sevgili Damdan Düşürülür	55
Fotoğraf 21: Şehirli Adam Köylünün Bahçesinde Hırsızlık Yapar	57

Fotoğraf 22: Hüsrev Pervez ve Şirin'nin Balıkçı ile Münasebeti	59
Fotoğraf 23: Doğu Afrika'lı Aynada Kendini Seyreder	61
Fotoğraf 24: Salaman ve Absal Mutlu Ada'da	63
Fotoğraf 25: Kays'ın Leyla'ya İlk Bakışı	65
Fotoğraf 26: Kaplumbağanın Uçuşu	67
Fotoğraf 27: Yusuf Kuyudan Kurtarıldı	69
Fotoğraf 28: Vefasız Eski Sevgili Damdan Düşürülür	73
Fotoğraf 29: Yusuf, Züleyha'nın Bahçesinde Onun Kızlarına Vaaz Eder	74
Fotoğraf 30: Hüsrev Pervez ve Şirin'nin Balıkçı ile Münasebeti	75
Fotoğraf 31: Kaplumbağanın Uçuşu	77
Fotoğraf 32: Yusuf Sürüsüne Doğru Yönelir	79
Fotoğraf 33: Köylüler Satıcıya Eşeğini Satmaması için Yalvarır	81
Fotoğraf 34: Yusuf, Züleyha'nın Bahçesinde Onun Kızlarına Vaaz Eder	83
Fotoğraf 35: Mecnun Leyla'nın Kervanına Yaklaşır	85
Fotoğraf 36: Mecnun Leyla'nın Huzuruna Koyun Kılığında Gelir	87
Fotoğraf 37: İskender Burun Kanamasından Muzdariptir ve Dinlenmek için Uzanır... 89	
Fotoğraf 38: Doğu Afrika'lı Aynada Kendini Seyreder	92
Fotoğraf 39: Haydutlar Aynie ve Rian'nın Kervanına Saldırdı	93
Fotoğraf 40: Salaman ve Absal Mutlu Ada'da	94
Fotoğraf 41: Ak Sakallı Bir Dede Ahmak Bir Gence Söylenir	95
Fotoğraf 42: Arif Rüyasında Meleklerin Şair Sa'di'ye Tepsilerle Işık Taşdığını Görür96	
Fotoğraf 43: Vefasız Eski Sevgili Damdan Düşürülür	198
Fotoğraf 44: Ahlsız Bir Adam Hayvan ile İlişkiye Girer ve Şeytan Tarafından Azarlanır	100
Fotoğraf 45: Doğu Afrika'lı Aynada Kendini Seyreder	102
Fotoğraf 46: Altın Silsile	108

Fotoğraf 47: Yusuf ile Züleyha.....	111
Fotoğraf 48: İyilerin Tespihi.....	114
Fotoğraf 49: Salaman ile Absal.....	117
Fotoğraf 50: Ahrâr'a Hediye.....	120
Fotoğraf 51: Leyla ile Mecnun	123
Fotoğraf 52: İskender'in Hikmet Defteri	126

KISALTMALAR

Cm. :	Santimetre
Çev. :	Çeviren
Doç. :	Doçent
Dr. :	Doktor
Ed. :	Editör
H. :	Hicri
M. :	Miladi
No. :	Numara
Öğr. Gör. :	Öğretim görevlisi
Prof. :	Profesör
S. :	Sayfa
V. :	Varak
Vb. :	ve benzeri
Y.y. :	Yüzyıl

GİRİŞ

Tez çalışmasına konu olan, ‘Yedi Taht’ anlamına gelen ‘Heft Evreng’ adlı eser, âlim ve yazar olan Mevlana Nureddin Abdurrahman Câmî (Molla Câmî) tarafından M. 1472 ve M. 1485 yılları arasında yazılmıştır. Genç Safevi prensi Sultan İbrahim Mirza, H. 963/ M. 1556 yılında, yedi adet mesneviden oluşan bir İran klasiği olan bu eserin yeniden yazılması için en az beş saray hattatını görevlendirmiştir. Böylelikle, 16. yüzyılın ikinci yarısında tekrar yazılmış ve resimlenmiş olan bu yazma, İran minyatür sanatının en önemli sanat eserlerindedir. Bu tez çalışmasına kaynaklık eden ve Amerikalı sanat tarihçi Marianna Shreve Simpson’ın kapsamlı araştırmalar ve incelemeler sonucu yayınlanmış olan kitabı ‘Sultan İbrahim Mirza’s Haft Awrang’ te de (Sultan İbrahim Mirza’nın Heft Evreng’i) görüldüğü üzere, ‘Heft Evreng’ adlı minyatürlü yazma, üslûp ve teknikler bakımından dönemin en önemli yazması olma özelliğini taşımaktadır (Simpson, 1997).

Heft Evreng’in yazarı Molla Câmî, Nizâmî ve Emîr Husrev Dihlevî’nin oluşturduğu ‘hamse’ geleneğine ek olarak, yedi mesnevi kaleme almış ve bu mesnevi külliyyatına ‘Heft Evreng’ (Yedi Taht) adını vermiştir (Kırlangıç, 2011: 17). Nizâmî ve Emîr Husrev Dihlevî, beş adet mesnevi yazıp bunları bir araya getirdiklerinde ortaya çıkan esere Arapça’da ‘beş’ anlamına gelen ‘hamse’ kelimesini kullanmıştır. Molla Câmî ise buna ek olarak, beş adet mesneviye iki adet daha eklemiş ve toplam yedi adet mesneviden oluşan külliyyatına ‘Heft Evreng’ adını vermiştir. Bu yazma, ilk kez Molla Câmî tarafından yedi mesnevi şeklinde yazılması sebebiyle de ilk olma özelliğini taşımaktadır ve yine dönemin en önemli eserlerindedir.

Heft Evreng, H. 972/ M. 1565 yılının ortalarına kadar, ilk olarak hattatlar tarafından yazılıp, sonrasında müzehhipler tarafından tezhiplenmiş ve nakkaşlar tarafından resimlenmiştir. Bu dokuz yıllık çalışmanın sonunda, yeniden yazılarak düzenlenen ve ciltlenen yazma, nes’âtîlik hattıyla yazılmış ortalama üç yüz sayfadan oluşmuştur. Bu yazmada, İslam kitap sanatlarına özgü, zengin bir şekilde süslenmiş tezhipli alanlar ve sayfa kenarları mevcuttur. Bunun yanı sıra, yazmada, dokuz adet

müzehhep başlık, dokuz adet ketebe sayfası ve yirmi dokuz adet tam sayfa minyatür yer almaktadır (Simpson, 1997: 13).

‘Yedi Taht’ anlamına gelen ve bu eseri oluşturan mesneviler sırasıyla aşağıdadır:

Altın Silsile: Heft Evreng’deki Molla Câmî’ nin ilk mesnevisidir. Bu uzun şiir üç defterden oluşur. Bu üç defter yazım sırasına göre, inanç, aşk ve hükümdarlık konularını içerir. Her bir şiir, besmele (tevhit inancı) ile başlar ve Heft Evreng’in tamamındaki temel mesaj budur (Simpson, 1997: 86). Bu mesnevi, Sultan Hüseyin Mirza (Hüseyin Baykara) onuruna yazılmıştır. İlk defter H. 876/ M. 1472 yılında, ikinci defter ise H. 890/M. 1485 yılında tamamlanmıştır. İki defterin tamamlanma süreci arasında on dört yıl kadar bir süre vardır. Üçüncü defterin bitiş tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Simpson, 1997: 86).

Yusuf ile Züleyha: H. 889/ M. 1484-5 yılları arasında düzenlenmiştir. Metnin sonunda tarih bulunmaktadır. ‘Yusuf ile Züleyha’, Heft Evreng’in içinde yer alan en bilinen klasik hikayelerindendir ve Heft Evreng’in de baş yapıtı olarak kabul edilir. ‘Yusuf ile Züleyha’nın müzehhep giriş sayfası başlığının altında (unvan başlığı), bir dörtlük halinde Müzehhib Abdullah Şirâzi’nin imzası bulunmaktadır. Böyle bir imza, başka bir ‘Yusuf ile Züleyha’ yazmasında bulunmamaktadır. Ayrıca bu nüshada, İran şiirinde, sevgiliyi betimlemek için kullanılan, minyatürlerin ve yazının güzelliğine dair övgüler de yer almaktadır (Simpson, 1997: 116).

İyilerin Tespihi: H. 887/ M. 1482-3 yıllarında, Timur hükümdarı Sultan Hüseyin Mirza (Hüseyin Baykara) onuruna yazılmıştır. Kırk kısımdan oluşan bu eğitici mesnevi, her biri aynı olan üç bölümden meydana gelir (Simpson, 1997: 146).

Salaman ile Absal: Sembolik bir mesnevidir. H. 883/M. 1478’ de Akkoyunlu Türkler’inin lideri olarak kabul edilen, hükümdar Yâkup onuruna yazılmıştır ve Molla Camî’nin ikinci mesnevisi olarak kabul edilir. Bu mesnevinin giriş kısmında, birbiri

ardına, Tanrı'ya dualar, Yâkup'a ve kardeşi sultan Yusuf'a övgüler yer alır (Simpson, 1997: 168).

Ahrâr'a Hediye : H. 886/ M. 1481-2 'de yazılmıştır. Heft Evreng'deki yedi mesneviden en kısa olanıdır. Bu mesnevi, Hz. Muhammed'e inananların münâcâtı ve Nakşibendi tarikatının kurucusu olan Bahauddin al- Buhâri Nakşiben'e duaları ile başlar (Simpson, 1997: 178).

Leyla ile Mecnun: Molla Câmi'nin alegorik mesnevilerindedir. H. 889 - M. 1484 tarihinde yazılmıştır. Sözlü anlatım kökenli ve eski Arap şiirsel geleneğine aittir. Molla Câmi'den önce sözlü anlatımın en iyi bilinen şairleri, Nizâmi (d. M. 1141-ö.M. 1209) ve Dihlevî (d. M. 1253 - ö. M. 1325) 'dir. Fakat Câmi, az da olsa değişiklikler ve eklemeler yapmıştır (Simpson, 1997: 192).

İskender'in Hikmet Defteri: H. 890 / M. 1485'te Sultan Hüseyin Mirza (Hüseyin Baykara) onuruna, Molla Câmi tarafından yazılmıştır. Câmi'nin bu mesneviyi düzenlemesinden çok önce İskender konusu, Nizâmî (d. M. 1141-ö. M. 1209) ve Dihlevî (d. M. 1253- ö. M. 1325) tarafından yazılmıştır. Bu nüshalar, Molla Câmi için hazır kaynak olmuştur (Simpson, 1997: 208).

Teze konu olan ve bugün Freer-Sackler Gallery of Art'ta (Freer-Sackler Sanat Galerisi) saklanan, Sultan İbrahim Mirza tarafından yaptırılmış olan Heft Evreng'in cildi, ilk metin sayfası ve ilk tezhiplenmiş sayfaları değiştirilmiştir. Eserin son sayfası, metinle ilgisiz başka bir şiir sayfası ile değiştirilmiştir –ki Simpson'a göre bu sayfa bir ketebe sayfasıdır: “İki metin sayfası, bir minyatür ve belki de bir ya da daha fazla tezhiplenmiş çift sayfalar kitaptan kaldırılmıştır. Başlangıç, son ve hatta birçok sayfanın arasına yeni sayfalar eklenmiştir.” (Simpson, 1997: 13).

Simpson'a göre (1997: 13), bütün bu eksiklik, yerine koyma ve sonradan eklemelere rağmen, Heft Evreng, 1946 yılından bu yana, Washington, D.C'de, Freer Gallery of Art'ta saklanan en önemli eserlerden biri ve kitap ve İslam sanatlarının

başyapıtı olarak günümüze kadar gelmiştir. Safevi dönemi minyatür sanatına dair, üretim şekli ve üslûp zenginliği bakımından öne çıkan bir yazma olan Heft Evreng, devlet himayesinde yeniden ürettirilmiş ve çok para harcanarak ortaya çıkarılmış bir eserdir. Heft Evreng'in Safevi dönemi minyatür sanatına dair en gelişmiş örnekleri sergilemesi, doğa elemanları ve kompozisyon kurulumu açısından da oldukça ilgi çekici olması, bu tez çalışması kapsamında incelenmesinin en başta gelen sebeplerindedir.

Günümüze kadar ulaşan bu yazma ile ilgili sanat tarihçilerin ve araştırmacıların çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Fakat bu konuda karşılaşılan en kapsamlı çalışma Marianna Shereve Simpson'nın yazdığı 'Sultan İbrahim Mirza's Haft Awrang' (Sultan İbrahim Mirza'nın Heft Evreng'i)¹ adlı kitaptır. Bu kitap 1997 yılında Yale University Press tarafından basılmış, toplam 440 sayfadan oluşmaktadır; Marianna Shereve Simpson'ın yazdığı metinde Massumeh Farhad'ın da katkısı olmuştur. Bu tez çalışması kapsamında ana kaynak olarak kullanılan bu kitap, Molla Câmî' nin eserinden seçilmiş tezhipli sayfalar ve tam sayfa yirmi dokuz adet minyatür örneğinden oluşmaktadır. Bu kitapta yer alan minyatürler incelendiğinde, eserin, minyatür ve tezhip üslûpları bakımından 'klasik' olarak tanımlanacak düzeyde kompozisyon kurguları, renk ve işçilik düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Özellikle doğa elemanlarının sıklıkla kullanıldığı kompozisyonlarda, minyatüre dair farklı unsurlar göze çarpmıştır. Buna göre, Heft Evreng'te yer alan minyatürlerin genelinde doğa elemanlarının çok önemli bir yer tuttuğu gözlemlenmiştir. Bir diğer ilgi çekici nokta ise, Heft Evreng minyatürlerinde görülen doğa elemanlarının çoğunlukla gerçeğe uygun (doğadaki halleriyle) tasvir edilmiş olmasıdır. Buradan hareketle, tez çalışması kapsamında, Heft Evreng'te görülen doğa elemanlarının kendi içlerinde sınıflandırılarak, uygulama bakımından nasıl üretildiklerine dair bir çalışma yapılmasına karar verilmiştir.

Safevi döneminde yazılmış ve resimlenmiş olan bu yazmayı seçmekteki amaç, hem farklı üslûpları tanımak hem de bu yazmanın o döneme ait başyapıtlardan biri olmasıdır. Form ve uygulama teknikleri bakımından doğa elemanlarının seçilmesinin

¹ Simpson, Marianna Shereve (1997). *Sultan İbrahim Mirza's Haft Awrang*, New Haven, London: Yale University Press

sebebi ise, Safevi minyatür sanatını temsil eden ve ‘klasik’ olarak nitelendirilebilecek bu yazmada yer alan doğa elemanlarının sayıca fazlalığı ve çeşitliliği olmuştur.

Günümüzde, minyatür sanatı uygulamaları için yayınlanmış kaynaklar araştırıldığında, bu kaynakların genellikle sanat tarihi kapsamında incelendiği görülmektedir. Minyatür kompozisyonlarının sanatsal özellikleri, form, renk, uygulama teknikleri vb. açılardan ele alınmadıkları, bu tür yayınlarla nadiren karşılaşıldığı bilinmektedir. Adıgüzel Toprak, ‘Süleymannâme (Tsm. H.1517) Minyatürlerinde Ağaçlar: Uygulama Teknikleri Üzerine Bir İnceleme’ (2010: 2) adlı makalesinde bu konu üzerinde durmuştur:

“... Araştırmacılar, bu eserler üzerinde yaptıkları incelemeleri, ya tek bir minyatürlü yazmanın tanıtımı olarak ele almakta, ya da ulaşılabilen minyatürlü yazmaların tamamına, konuya ve resimsel üsluba ilişkin kronolojik sınıflandırmalar ve ikonografik çözümlenmelerle yaklaşmaktadırlar. Ancak, günümüz kaynaklarında, bir metne bağlı olsun ya da olmasın, bir minyatürde kompozisyonu oluşturan elemanların biçimleri, renkleri ve uygulama tekniklerine ilişkin bilgilere sıkça rastlandığı söylenemez.”

Minyatür sanatının çizim ve boyama tekniklerine ilişkin yayınlanmış nadir kaynaklardan biri, Cahide Keskiner’in “Minyatür Sanatında Doğa Çizim ve Boyama Teknikleri”² adlı kitabıdır. Bu kitapta, Osmanlı minyatür sanatında görülen doğa elemanlarının çizim ve boyama teknikleri, şematik çizimler ve röprodüksiyonlar eşliğinde tanıtılmış ve farklı dönemlere ait minyatürlü yazmalardaki örneklerden yararlanılmıştır.

Heft Evreng’ de yer alan minyatürlerden seçilen doğa elemanlarının birçok açıdan ele alındığı bu tez çalışması da benzer bir şekilde uygulama tekniklerinin belirlenmesi ve görsel bir kaynak oluşturmak amacını taşımaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Heft Evreng’ de yer alan minyatürlerdeki doğa elemanları öncelikle

² KESKİNER Cahide (2004), *Minyatür Sanatında Doğa Çizim ve Boyama Teknikleri*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Toplam 92 sayfa.

türlerine göre sınıflandırılmıştır; çizim aşamaları gerçekleştirilmiş ve renkli halleri verilmiştir. Tez çalışmasının kuramsal kısmında doğa elemanları tanıtılmış ve uygulama teknikleri ile ilgili bilgi verilmiştir. Tez çalışmasının uygulama kısmında ise, Heft Evreng’ de görülen doğa elemanlarının uygulamasını bire bir gösterebilmek amacıyla yedi adet özgün minyatür tasarımı gerçekleştirilmiştir.

Heft Evreng minyatürlerindeki doğa elemanları, ağaçlar, küçük bitkiler, kayalar, su ve bulutlardan oluşturmaktadır.

Tez çalışmasında, ele aldığımız Heft Evreng adlı yazmanın, on dokuz adet minyatüründe su bulunmaktadır. Bu sayfalar sırasıyla; 10a, 30a, 52a, 110a, 114b, 132a, 147a, 153b, 162a, 179b, 188a, 194b, 207b, 215b, 221b, 231a, 253a, 264a ve 291a’dır. Fakat minyatürlerde bulunan doğa elemanı su, yüksek ihtimalle, kullanılan malzemenin gümüş olmasından dolayı kararmış olacağından, desen olarak fikir vermemektedir. Bu sebeple, su unsuru, çizim ve uygulama olarak tezde yer almamaktadır.

Birinci Bölüm: Bu bölümde Molla Câmî’ nin hayatı ve Heft Evreng adlı eseri hakkında genel bilgi verilmiştir. Eser, isminden de anlaşılacağı üzere, yedi adet mesneviden oluşmaktadır. Bu mesneviler, yine kendi içinde ‘defter’ olarak adlandırılan bölümlere ayrılmaktadır.

İkinci bölüm: Bu bölümde teze konu olan Heft Evreng adlı yazmada yer alan doğa elemanlarının desen açısından incelenmesi hakkında bilgi verilmiştir. Yazmada bulunan doğa elemanlarının neredeyse tamamı biçim ve renk açısından incelenmiş ve sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma yaparken kullanılan yöntem; Natüralist biçimde tasvir edilmiş olan doğa elemanlarını (örn: çınar ağacı, selvi, bahar dalı vb.) tür adlarına göre ayırırken, türünü adlandıramayan doğa elemanlarını numaralandırarak sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma sırasında dikkat edilen hususlar, örneğin, ağaçlar ele alınacak olursa, gövde yapısı, yaprak yapısı, renk kullanımı gibi özellikler göz önünde tutulmuştur. Doğa elemanlarının detaylı çizimi, seçilmiş doğa elemanlarının dış hatlarının çizimi ve minyatürde bulunduğu kesit, görsel olarak sunulmuştur. Çizimler,

dijital (taranmış) halleri ile yer almaktadır. Sınıflandırma yapılırken, türler kendi içinde guruplara ayrılmış ve bu guruplardan ortalama birer adet doğa elemanının dış hat çizimi yapılmıştır. “ Doğa Elemanları” olarak belirttiğimiz elemanlar “ağaçlar, çiçek ve küçük bitkiler, kayalar ve taşlar, bulutlar” olmak üzere dört ayrı başlık altında sunularak, özellik bakımından farklılık gösterenler kendi içinde alt başlıklar halinde sunulmuştur. Heft Evreng’ de incelemiş olduğumuz doğa elemanlarının bulunduğu minyatürlere ait varak numaraları ve varak numaralarına ait sahneler bu bölümde verilmiştir.

Üçüncü bölüm: Bu bölümde yedi adet uygulama çalışmasının fotoğraflarıyla beraber tanıtım ve açıklamaları bulunmaktadır. Bu uygulama çalışmaları, incelenmiş olan Heft Evreng adlı yazmanın yirmi dokuz adet minyatürlü sayfalarında bulunan doğa elemanlarının, renk ve biçim açısından incelenerek oluşturulan özgün tasarımlardır. Tasarımların ölçüleri belirlenirken, eserin gerçek ölçüleri göz önünde bulundurulmuştur. Yine bu bölümde, tasarımlarda kullanılan malzeme ve uygulama teknikleri de detaylı olarak anlatılmıştır. Sayfa düzenine uygun olması için yapılan üç adet halkâr tasarımı da bu bölümde açıklamalar ve fotoğraflar ile verilmiştir.

MOLLA CÂMÎ'NİN HEFT EVRENG ADLI ESERİNDEKİ MİNYATÜRLERDE GÖRÜLEN DOĞA ELEMANLARININ İNCELENMESİ

1. BÖLÜM

Molla Câmî ve Heft Evreng adlı eserin tanıtımı

1.1. Molla Câmî : Yaşamı ve Eserleri

Hicri 817, milâdi 1414 yılında Heret ile Havaf arasındaki Harcird kasabasında dünyaya gelen Molla Câmî'nin asıl adı Abdurrahman olup lakabı İmamüddin ve Nureddin'dir. Ayrıca Mevlana Abdurrahman Câmî, Mevlana Nureddin Câmî veya Mevlana Câmî olarak da anılan Molla Câmî, *Câmî* mahlasını, doğduğu Harcird kasabasının bağlı olduğu Câm şehrinde almıştır (Yüksel, 1979: 291).

İslami ilimler, tasavvuf, edebiyat ve şiir alanlarında eserler vermiş olan Molla Câmî, “erbab-ı ilimden” olmakla birlikte daha çok bir şair olarak adını daimi kılmıştır.

Molla Câmî, eğitim hayatına ilk olarak babası Mevlana Nizamüddin Ahmed Deşti'nin yanında başlamış; babası müderris olarak Herat'ta bulunan Nizamiye Medresesi'nde göreve başlayınca da, eğitimini orada sürdürmüştür (Okumuş, 94). 1414 yılının Kasım ayında dünyaya gelen Molla Câmî, 1420 yılında, yani daha henüz beş yaşlarında iken medrese hayatına başlamış olması, onun yüksek dehasının göstergelerinden biri olarak görülebilir. Dönemin tanınmış âlimlerinden Mevlânâ Cüneyd-i Usûli ve Şehâbettin Muhammed el-Câcermi'den ders almıştır.

Yüksel'in (1979: 292) aktardığına göre, kısa süre içerisinde zekası ve idrak kabiliyeti ile hocalarının dikkatini üzerine çeken Molla Câmî, bu durumu kendi ağzından şöyle anlatmaktadır:

“Kimseden ders almadım ki kendimi onun hükmü ve fermanı altında görmüş olayım. Bu bende olmuş olanlar hep kendi idrak ve anlayışımın neticesidir. Kimsenin benim üzerimde bir şey öğretmiş olma hakkı yoktur. Yalnız şunu söyleyeyim ki, ben gerçekte---bana konuşmayı öğrettiği için---ancak babamın talebesiyim, o kadar...”

Şairliği ile ön plana çıkan Molla Câmî, klasik Farsça şiirin son şairi anlamına gelen *hatemü'ş-şuara* olarak nitelendirilip, nesir ve nazım alanında kırktan fazla eser vermiştir. “Nizami ve Emir Husrev Dihlevi gibi büyük mesnevi şairlerinin oluşturduğu hamse geleneğini geliştirerek yedi mesnevi kaleme almış ve bu mesnevi külliyyatına *Heft Evreng* adını vermiştir. Bu mesneviler külliyyattaki sırasıyla *Silsiletu'z-Zehab*, *Salaman u Absal*, *Tuhfetu'l Ahrâr*, *Subhatu'l- Ebrâr*, *Yûsuf u Zuleyhâ*, *Leylâ vu Mecnûn* ve *Hired-nâme-i İskenderî* adlarını taşımaktadır.”³ (Ökten, 2011: 1). Nizami'den sonra hamse geleneğinin ikinci önemli ismi olan Molla Câmî, bu eseriyle kendinden sonra gelecek olan şairler içinde farklı bir bakış açısı meydana getirmiştir. Ancak, Leyla ile Mecnun, Ahrâr'a Hediye ve İskender'in Hikmet Defteri adlı mesnevileri ele alındığında Molla Câmî'nin de Nizami'nin etkisinden tamamıyla uzaklaşmadığı görülmektedir (Tavukçu, 2009: 595).

Şanlı'nın (2010: 1334) aktardığına göre Molla Câmî, Türkler ile olan ilişkilerini sıkı tutmuş ve Ali Şîr Nevâî'nin eserlerini okumuş ve takdir etmiştir. Takdir etmenin yanında, Nevâî'nin şiirlerine Farsça nazireler yazmıştır. Buna karşılık olarak, Ali Şîr Nevâî'de Molla Câmî için, kendisini öven kasideler yazmıştır (Şanlı, 2010: 1334). Ali Şîr Nevâî'nin Molla Câmî için yazdığı eserlerden biride Hamsetü'l-mütehayyirîn adında, Câmî'nin vefatından sonra yazmış olduğu, içinde Câmî'ye dair övgülerin bulunduğu bir ağıttır (Kolukırık, 2013/14: 140). Hamsetü'l-mütehayyirîn'de Nevâî, Câmî ile olan dostluklarından da bahsetmiştir.

³ Hicabi Kırlangıç, “Önsöz”, *Molla Câmî, İyilerin Tesbihi (Subhatu'l-Ebrâr)*, Çev: Hicabi Kırlangıç, Kurtuba Kitap, İstanbul: 2011.

Molla Câmî ve Ali Şîr Nevâyî'nin eserleri, özellikle Herat ve İstanbul ilişkisinin oldukça yoğun yaşandığı II. Bâyezîd döneminde, elçiler yada Herat'a giden Osmanlı şairleri tarafından getirilmiştir (İsen-Durmuş, 2006: 65).

Ökten, klasik Farsça şiirinin önde gelen şairlerinden görülen Molla Câmî' nin, sadece bir şâir olmasının yanında, batı dillerinde sûfi düşüncesine sahip olan bir alim olarak da kabul edilmiştir. O yüzden Câmî, şâir olduğu kadar bir din âlimi ve mutasavvuf olarak da değerlendirilmiştir (Ökten, 2011: 1).

1.2.Molla Câmî' nin Heft Evreng adlı eseri

İranlı şair ve mutasavvıf olan Nûreddin Abdurrahman Câmî, İslâmî ilimler, tasavvuf, dil, edebiyat, müzik ve şiir sanatları alanında ciddi eserler kaleme almış ve bir şair olarak adını ölümsüzleştirmiştir(Tezcan, 2007: 274). Sebki Hindî dönemi öncesinde yetişen son büyük şair olduğu için klasik Farsça şiirin son şairi (hâtemü's-şuarâ) olarak nitelenen, nesir ve nazım alanında onlarca kitap ve risale kaleme alan ve eserleriyle şöhreti Hindistan'dan Balkanlara kadar geniş bir coğrafyaya yayılan Câmî, gençlik, orta yaş ve yaşlılık dönemleri şiirlerini üç ayrı divanda bir araya getirmiş, ayrıca büyük mesnevi şairleri Nizâmi ve Emîr Husrev Dihlevî'nin oluşturduğu 'hamse' geleneğini geliştirerek yedi mesnevi kaleme almış ve bu mesnevi külliyyatına 'Heft Evreng' adını vermiştir. Bu mesneviler külliyyattaki sırasıyla, Altın Silsile , Salaman ile Absal, Ahrâr' a Hediye, iyilerin tespiti, Yusuf ile Züleyha, Leyla ile Mecnun ve İskenderî'n Hikmet Defteri adlarını taşımaktadır. (Kırlangıç, 2011: 17).

Heft Evreng adlı bu eser, H. 873/ M. 1468 ve H. 890/ M. 1485 yılları arasında, ortalama 20.000 beyitten oluşmaktadır. (Vittor, 1978: 722)

1.2.1Heft Evreng'in Edebi Özellikleri

'Yedi taht' ya da 'büyük ayının takım yıldızı' olarak bilinen, Heft Evreng, sûfi alim ve yazar Mevlana Nûreddin Abdurrahman Câmî tarafından mesnevi tarzında

yazılmış yedi adet şiirden oluşur. Bu yedi adet Heft Evreng şiirinden, ‘Yusuf ile Züleyha’, ‘Leyla ile Mecnun’ ve ‘Salaman ile Absal’ alegorik öykülerdir. Diğer üçü, , Ahrâr’a Hediye ve İyilerin Tespihi bir dizi eğitici söylem içerirken, yedinci İskender’in Hikmet Defteri, hem sembolik alegorik hem de eğitici özellikte kaleme alınmıştır. Bununla birlikte yedi mesnevinin hepsi dini, felsefi, tasavvufî, sûfî kökeni ve ilhamının ahlaki konuları üzerine kurulmuştur. Özellikle de Câmî’ nin bağlı olduğu Nakşibendi tarikatının tasavvufî tavır ve inançlarına oturtulmuştur. (Simpson, 1997: 18)

Câmî’ nin Nakşibendi tarikatındaki yeri, onun Timur devleti dışındaki divanlarda ilgi ve alaka görmesini açıklayabilir. Akkoyunluların başkenti olan Tebriz’de daha önce hiç kalmamış olmasına rağmen H. 878/ M. 1472 yılında Mekke şehrinden hac ibadetini yapmaktan dönerken, hânedanın Uzun Hasan’ın davetini kabul etmiştir. Tebriz’den ayrıldıktan birkaç yıl sonra ev sahibini ‘Gazilerin Sultanı’ olarak anacaktır. Camî, H. 883/ M. 1478’ de Uzun Hasan’ın oğlu ve veliahtı Yâkup ile de Akkoyunlu tahtına geçmesinden sonra görüşmelerine devam etmiştir. Ve yeni melîki Altın Silsile’ de beyitlerin arasındaki birkaç küçük güzellemede adaleti güzel uyguladığı için övmüştür. Câmî, Heft Evreng’in ikinci mesnevisinde, sultanın kardeşi Yusuf’a bir saygı gösterisi olarak, Yakup’un onuruna Salaman ile Absal’ın talihsiz aşkını yazmıştır. Camî , aynı mesnevide Sultan II. Beyazıt’tan da bahsederek Osmanlı divanı ile de iletişimde olduğunu göstermektedir. (Simpson, 1997:21).

En başta yedi şiir yazmayı hayal edip etmediği de başka bir konudur. Şiirler kendi yapıları açısından uyumlu, altta yatan konular açısından tutarlıdır ve önceden düşünülmüş bir plan olduğunu işaret ediyorlar. Gerçi, aynı şey nesir ve romantik destan, ve kahramanlık, tarihi, eğitici, ahlaki, dini ve mistik temaları için İranlı şairler tarafından Camî’ nin zamanında çok önceden beri tercih edildiği söylenebilir. (Simpson, 1997: 21)

Câmî, sadece mesnevi beyitlerini kullanım şekliyle değil, aynı zamanda genel edebi şema ve özel ana tema seçimlerinde de geleneksel şair üslûbunu takip etmiştir. Tek bir başlık altında tek bir şair tarafından yazılan müstakil mesnevilerin toplanması,

ölümünden sonra tanınmış beş epik şiiri Hamse' de toplanan şair Nizâmî ile yakından ilgilidir. Câmî, şiirler serisinin düzenlemesi açısından Hamse geleneğinden oldukça esinlenmiş ve Nizâmî'yi özellikle şu üç şiiri için model kabul etmiştir. Soylulara hediye, Leyla ile Mecnun ve İskender'in rehberi eserlerinde, Câmî' nin yedi şiirinden etkilenmiş erken dönem şairler arasında Emir Hüsrev Dihlevî, Abû Hâdi, Nasûriddin Tusi, Rûmi ve Sana'i bulunmaktadır. (Simpson, 1997: 21)

Heft Evreng'in dört mesnevisinin adı kahramanlarından alınmıştır. Bu mesneviler; Yusuf ile Züleyha, Leyla ile Mecnun, Salaman ile Absal ve İskender'in Hikmet Defteri'dir.. Bu mesneviler yapı ve konuları açısından hikaye şeklindedir. Diğer üç mesnevi başlıkları açısından daha anlaşılması zor ve ana konu daha soyuttur. Altın silsile, Ahrâr'a Hediye ve İyilerin Tespihi. Câmî, bir dizi ahlaki öykü ve kısa hikayelerle bu özel şiirlerin eğitici yönünü vurgulamıştır. Felsefi ve ahlaki meseleleri tartışmasını sınırlandırmak için alegorik ve açıklayıcı anlatılar kullanmıştır. Bazen, bununla birlikte, bir hikaye çerçevesi oluşturmak için ilgili masallar birbirine bağlanırlardı. Üç soyut mesnevide de mevcudiyetleri ve amaçları oldukça belirgin olsa da anekdot hikayeleri Salaman ile Absal ve İskender'in Hikmet Defteri' nin daha hikayesel şiirlerinde önemli bir yere sahiptir. Eğitici hikayelerin konuları, içerdikleri söylemler ya da olaylar kadar çeşitlidirler. Dini liderleri, hükümdarları, şairleri, kahramanlar gibi tarihi ve mistik karakterleri de içeren hayvan ve insanları anlatırlar. Karakterler, genellikle meydan okuyan, trajik hatta komik olan özel durumlara dahil olurlar. Ara sıra, Yusuf ile Züleyha ve Leyla ile Mecnun'da olduğu gibi, bir mesnevinin anlatım kısmındaki ana figür, diğerinin apologu'nda görülür. Çoğu apolog kelimesi kelimesine ya da çok küçük değişikliklerle tekrarlanmıştır (Simpson,1997: 21-24).

Heft Evreng'in anlatı bölümler, tüm o ruhani, tinsel ve felsefi söylemleri ile, Sufizm'den esinlenen derin manevi fikirlerin gelişimi için bir araç olarak hizmet eder. Câmî' nin yedi mesnevisinde de temel kaygısı aşk olgusu ve onun amacı Allah'ın birliğinde yeniden doğmak olan aşkın ruhunda ve zihninde önceliğini keşfetmek ve ifade etmektir (Simpson, 1997: 25).

Câmî' nin popüleriği ve ününün H. 898/M. 1492'deki ölümünden sonra sönmeye başladığı söylenir. Özellikle Nakşibendilere karşı pek toleranslı olmayan şii hanedânı olan Safeviler, İran'da kontrolü ele geçirdikten sonra (H. 907/M. 1501) pek çok kaynak, ilk Safevi hükümdarı olan Şah İsmail'in Câmî' den o kadar çok nefret ettiğini ve Herat'ta ki mezarını yıkmak istediğini ve Câmî' nin adı bir kitapta ne zaman geçse, yerine, çiğ, barbar, kaba anlamındaki 'khami' yazılmasını emrettiği söylenir. Ancak, Şah İsmail'in torunu sultan İbrahim Mirza; Heft Evreng'in ihtişamlı bir kopyasının hazırlanmasını emretmekte tereddüt etmemiştir. Sultan İbrahim Mirza'nın hazırlatmış olduğu yazma, Molla Câmî' nin külliyyatındaki gibi sıralanmamıştır. Buradaki yedi mesnevinin sırası; Altın Silsile, Yusuf ile Züleyha, İyilerin Tespihi, Salaman ile Absal, Ahrâr'a Hediye, Leyla ile Mecnun ve İskender'in Hikmet Defteri şeklindedir. Bu şekilde olmasının sebebi, yazmanın fiziksel olarak toplanış şeklinden kaynaklanmaktadır (Simpson, 1997: 26).

1.2.2 Heft Evreng'in Fiziki Özellikleri

Teze konu olan, Molla Câmî' nin Heft Evreng adlı eseri, fiziki anlamda; hem cildi hem de yaprakları birçok kez elden geçirilmiş, restorasyona tabi tutulmuş; bununla birlikte zaman içinde ihtiyaç oldukça kitapta bulunan sayfalarda bir takım ekleme ve çıkarmalar yapılmıştır (Simpson,1997: 37-39).

Eser, yenilenmiş, toplanmış ve minyatürleri en az bir kere hatta birkaç kez elden geçirilmiştir. Bu müdahaleler kolay bir şekilde fark edilebilmektedir. Bu restorasyonlardan biri; ilk metin sayfasının yenisi ile değiştirilmesi ve yazmanın son kısımlarındaki birkaç adet sayfanın yenilenmesidir. 'İskender Burun Kanamasından Muzdariptir ve Dinlenmek için Uzanır' (v. 299b-303a) sahnesinin üst bölümlerinin yeniden boyanması ve son metin sayfasının çıkarılmasına sebep ise, su ile ilgili bir hasardır (Simpson, 1997: 37).

Sultan İbrahim Mirza'nın Heft Evreng adlı eseri, beş hattat tarafından yazılmış, sekiz adet ketebeden oluşmaktadır. 'Altın silsile' adlı mesnevinin her bir defterinin sonunda bir ketebe bulunmaktadır. Dokuzuncu kitabenin, bilinen beş hattat

yada altıncı bir hattat tarafından yazılmış olan dokuzuncu kitabenin, şuan kayıp olan ‘ İskender’in Hikmet Defteri’ adlı mesnevinin bitiş sayfasının sonunda olduğu muhtemeldir (Simpson, 1997: 28).

Yazmada, sekiz ketebeden üç tanesi esas hattat açıklamalarını oluşturmaktadır. İki tanesi, metnin kopyalanmasından sorumlu olan hattatı anlatmaktadır. Kalan üç adedi ise, tamamlanma, bitiş tarihi vermektedir (69b ve 224b sayfalarında ay ve yıl; 199a sayfasında sadece yıl mevcuttur); diğer beş ketebe daha büyüktür ve mesnevilerin yazıldığı şehri ve elyazmasının hâmisinin üstünlüklerinin anlatılmasını içermektedir (Simpson, 1997: 29).

Resimlendirilen sayfalarda kullanılan malzeme çeşidi, iki istisna dışında (v. 10a, 207b) resimlenmemiş sayfalardan daha fazladır ve daha çeşitlidir. Yazmadaki çizimler, krem rengi tam sayfa kağıtlara uygulanmıştır. Başka bir deyişle, minyatürlü alan ve kenarlar 26 sayfada aynıdır. Bu sayfaların resimlendirilmeyen yüzleri süslenmiş metin sayfaları gibi yapılandırılmıştır. Yani tezhiplenmiş metin sayfası için ince Bristol kağıt, kenarlıklar için ise daha kalın bir kağıt türü kullanılmıştır. Bu sayfaların altı tanesinin tezhiplenmemiş olan yüzeyleri krem rengine boyanmıştır; metin sayfaları da bu şekildedir. 59a, 194b, 221b, 253a, 264a ve 275a sayfaları resimlendirilmemiş taraflarında çeşitli renklerde kenarlıklara sahip olmalarıyla farklılık gösterir. Bu altı sayfa, ayrı ayrı yada birbirinden bağımsız arka ve ön yüzleri olan tabakalardır (Simpson, 1997:42).

Heft Evreng’in metni, 15. Yy ilk dönemlerinden, özellikle şiirsel bölümleri, İran elyazmalarında sıkça kullanılan ince nes’âlik tarzda yazılmıştır. Yeniden uyarılma üzerinde en az beş hattat çalışmış olmasına rağmen, yazıların arasındaki farkı ayırt etmek neredeyse mümkün değildir (Simpson, 1997: 43).

Sayfa başına en fazla 21 satırdan oluşan metin kısmındaki bölmeler yardımıyla düzenlenen yazı yüzeyi, aralarında 1’er cm. boşluk bırakılarak ve her satırda iki adet beyit olmak üzere, her biri yaklaşık 2.8 cm. boyutunda olan dört sütuna ayrılmıştır. Yatayda yerleştirilmiş olan bölmeler yine yatayda yerleştirilmiş yazıları ikiye ayırmaktadır. Hattatlar yataydaki bu bölmeleri sadece tek bir satır olarak değil, aynı

zamanda orta satır olarak da kullanmışlardır. 46 yaprakta metin diyagonal (hem sağdan sola hem soldan sağa) olarak yazılmıştır (genellikle minyatürlü bir sayfadan önce/sonra ve ketebeden sonra). Her diyagonal satır, 3 yatay satır uzunluğuna eşittir. Yazmanın metninin tamamı, baştan sona siyah mürekkep (is mürekkebi) ile yazılmıştır (Simpson, 1997: 43).

İKİNCİ BÖLÜM

MOLLA CÂMÎ'NİN HEFT EVRENG ADLI ESERİNDEKİ MİNYATÜRLERDE DOĞA ELEMANLARININ TÜRLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI VE ÇİZİM TEKNİKLERİ

2.1. AĞAÇLAR

Heft Evreng' deki minyatürlerin tamamında⁴ çeşitli ağaç türlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu ağaçlar, geleneksel minyatür üslubuna göre genel olarak stilize edilmiş, fakat yine de doğada görüldükleri gibi, asıllarına uygun olarak betimlendikleri gözlemlenmiştir. Bu nedenle tez çalışmasında, Heft Evreng minyatürlerinde görülen ağaç tasvirleri türlerine göre sınıflandırılmış; türü belli olmayan ağaçlar ise numaralandırılarak ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Bu inceleme, ağaç formlarının dış hatlarının ve detaylarının çizimlerini içermektedir. Ağaç formlarına ilişkin çizimler iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, dış hatları gösteren, ikinci aşamada ise detayları veren çizimlerle ağaç formunun yapısı ortaya konmuş ve üçüncü aşamada da incelenen ağaç formunun yazmada yer alan orijinal fotoğrafı gösterilmiştir.

Heft Evreng' den seçilen 29 adet ağacın formunun dış hat ve detaylı çizimleri, eserde yer aldıkları varak numarasına göre sıralanmış halde, ileriki alt başlıklarda yer almaktadır.

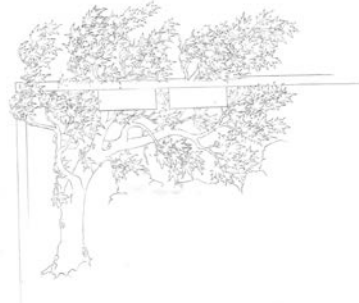
⁴ Heft Evreng' de yer alan minyatürlerden v.59a no.'lu, "Derviş, Sevgilisinin Hamamda Yere Düşen Saçlarını Topluyor" (Simpson, 1997: 106) ve v.275a no.'lu, "Peygamberin Mirac'ı" (Simpson, 1997: 210) adlı minyatürlerde ağaç tasviri bulunmamaktadır.

2.1.1. Çınar Ağacı

ÇINAR AĞACI 1

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 1. Çınar Ağacı 1'in ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 1. “Ahlaksız Bir Adam Hayvan ile İlişkiye Girer ve Şeytan Tarafından Azarlanır” v.30a. (Simpson, 1997: 92)

Heft Evreng'in v.30a'da yer alan "Ahlaksız bir Adam Hayvan ile İlişkiye Girer ve Şeytan Tarafından Azarlanır" sahnesindeki çınar ağacı, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de dört ayrı minyatürde kullanılmıştır (Bu minyatürler sırasıyla, v.52a, v.120a, v.153b, v.169b'de yer almaktadır).

V.30a'daki çınar ağacı, bir tepe üzerinde, etrafı taşlarla çevrelenmiş bir şekilde tasvir edilmiştir. Çınar ağacı kalın bir gövde üzerinde sağa doğru yönelen dallar ve dalların üzerinde yine sağa doğru yönelmiş sivri uçlu yapraklardan oluşmaktadır. Yeşil/gri tonlarında olan gövdede, yine kendi renginde sağa doğru gittikçe incelen dallar ve bu dalların üzerinde çoğunlukla açık yeşil yapraklar yer almaktadır. Yapraklar, gruplar halinde ve kendi içlerinde açık/koyu ton değerinde düzenlenmiştir.

ÇINAR AĞACI 2

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 2. Çınar Ağacı 2'nin ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 2. “Salaman ve Absal Mutlu Ada’da ”
v.194b (Simpson, 1992: 175)

Heft Evreng'in v. 194b'de yer alan "Salaman ve Absal Mutlu Ada'da" sahnesindeki ınar ağacı birebir kopya edilememiş olmakla birlikte, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de bir minyatürde daha kullanılmıştır (Bu minyatür v. 231a'dır).

V. 194b'deki ınar ağacı, sahneye de adını veren ada'nın en üst kısmında, gövde kısmının sol tarafında kayalar yer alacak şekilde tasvir edilmiştir. ınar ağacının gövde kısmı üç ana parçadan oluşmaktadır. Gövdeden uzayan dallar sağa ve daha çok sola doğru yönelmiş, yapraklar da dallara paraleldir. Yeşil /gri tonlarında olan gövdede, yine kendi rengine gittikçe incelen dallar ve bu dalların üzerinde çoğunlukla sarı ve açık yeşil yapraklar bulunmaktadır.

ÇINAR AĞACI 3

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 3. Çınar Ağacı 'ün ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 3 “ İskender Burun Kanamasından Muzdariptir ve Dinlenmek için Uzanır ”

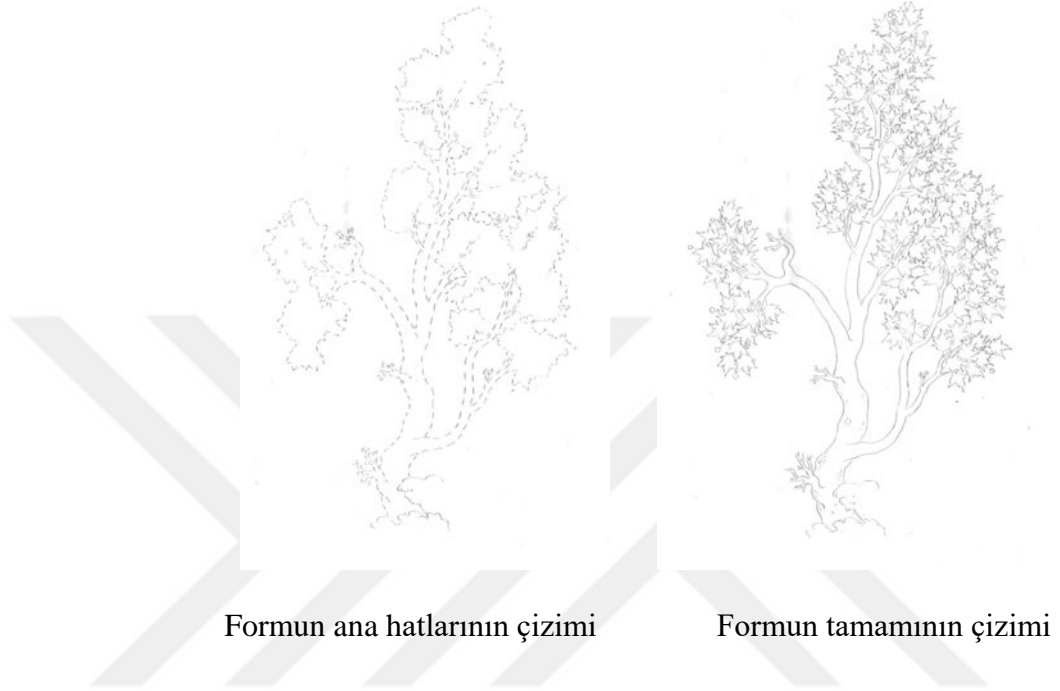
v. 298a. (Simpson, 1997: 218)

Heft Evreng'in v.298a'da yer alan "İskender Burun Kanamasından Muzdariptir ve Dinlenmek İçin Uzanır" sahnesindeki ınar ağacı, form bakımından benzer Şekilde Heft Evreng' de başka bir sahnede kullanılmamıştır.

V.298a'daki ınar ağacı, bir tepenin arkasında, kök ve gövdesinin bir kısmı tepe ve tepenin üzerindeki kayalarla kapalı bir Şekilde tasvir edilmiştir. Bu ınar ağacı, kalın bir gövdeye ve gövdeden ayrılan kalın dallara sahiptir. Gövde ve dallarda sivri uçlu gruplar halinde yapraklar tasvir edilmiş ve bu yapraklar kendi içlerinde açık /koyu yeşil ton değerinde düzenlenmiştir.

ÇINAR AĞACI 4

Çizim 4. Çınar Ağacı 4'ün ana hat ve tamamının çizimi

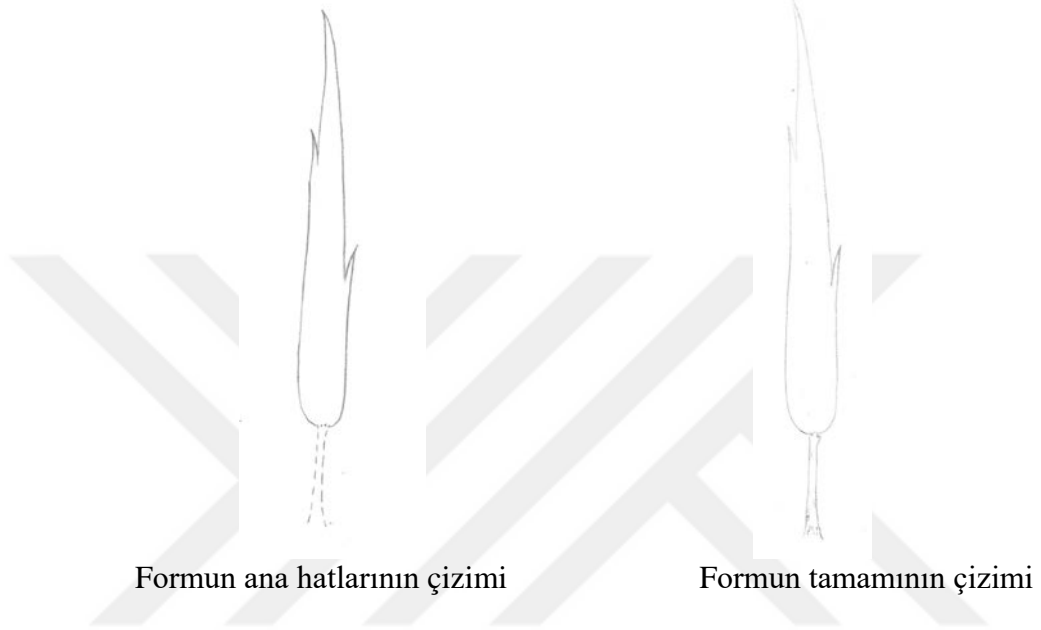
Fotoğraf 4. “Kaplumbağanın Uçuşu”
v. 215b (Simpson, 1997: 185).

Heft Evreng'in v. 215b'de yer alan "Kaplumbağanın Uçuşu" sahnesindeki çınar ağacı, birebir kopya edilememiş olmakla birlikte, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de üç ayrı minyatürde de kullanılmıştır (Bu minyatürler sırasıyla, v.64b, v.110b, v.179b'dir.).

V. 215b'deki çınar ağacı, sahnenin ön tarafında kökü bir grup kayanın arasından çıkar şekilde tasvir edilmiştir. Çınar ağacı kalın bir gövde üzerinde yukarıya doğru uzanan dallar ve üzerinde sivri uçlu yapraklardan oluşmaktadır. Açık gri tonunda olan gövdede, yine kendi renginde gittikçe incelen dallar ve bu dalların üzerinde sarı/turuncu/kırmızı renklerin hakim olduğu yeşil tonlarının da kullanıldığı yapraklar yer almaktadır

2.1.2. Selvi Ağacı

SELVİ AĞACI 1

Çizim 5. Selvi Ağacı 1'in ana hat ve tamamının çizimi

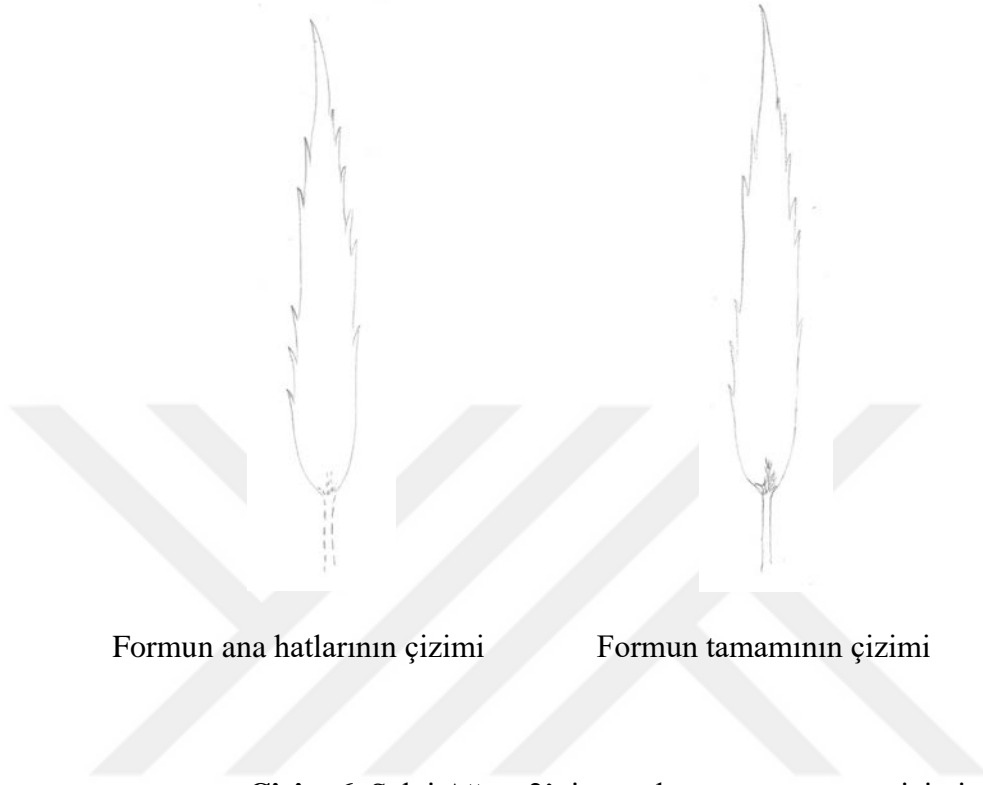
Fotoğraf 5. “Şehirli Adam Köylünün Bahçesinde Hırsızlık Yapar”

v. 179b. (Simpson, 1997: 165).

Heft Evreng'in v. 179b'de yer alan "Şehirli adam Köylünün Bahçesinde Hırsızlık Yapar " sahnesindeki Selvi ağacı 1, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de altı minyatürde daha kullanılmıştır. (Bu minyatürler sırasıyla, v. 52a (½) v. 162a, v. 179b, v.188a, v. 194b, v.207b'dir.)

V. 179b'deki Selvi ağacı 1, minyatürün sağ tarafına yakın yeşillik alanın içinde tasvir edilmiştir. Form açısından incelendiğinde, kök kısmı bir taşın arkasında kalmış, ince bir gövde üzerinde, her iki tarafında da birer tane yaprak ayrımı olan, uç kısmı hafifçe sola doğru eğik bir şekilde görülmektedir. Gri/kahverengi olan gövdeden çıkan yapraklı kısım ortası koyu yeşil kenarları daha açık yeşil ton değerinde düzenlenmiştir.

SELVİ AĞACI 2

Çizim 6. Selvi Ağacı 2'nin ana hat ve tamamının çizimi

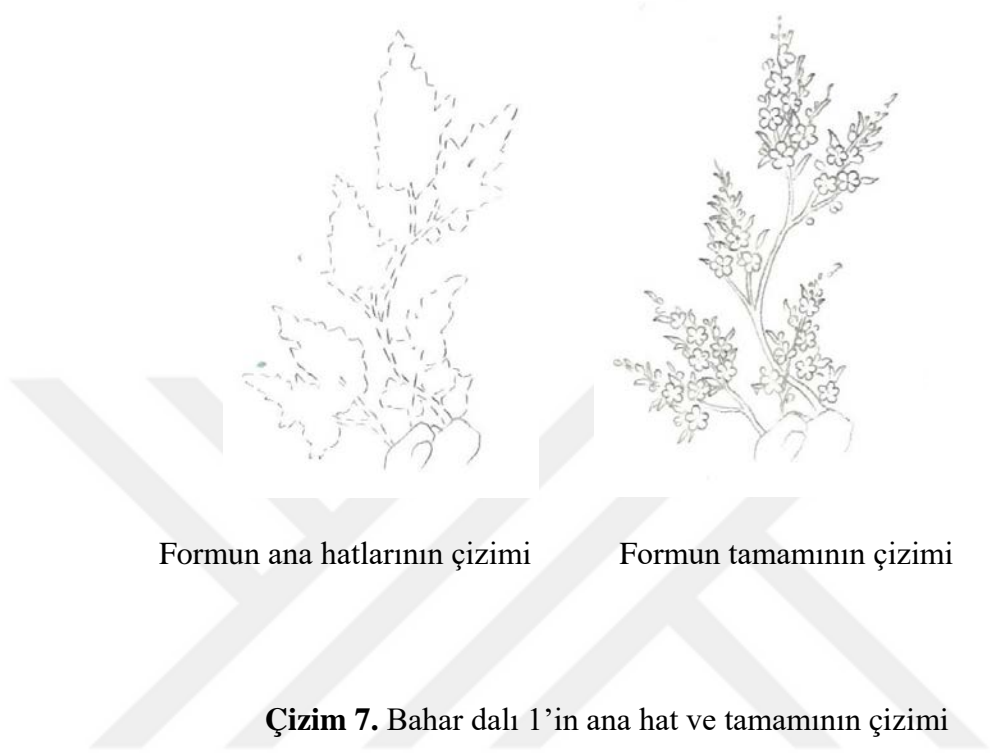
Fotoğraf 6 . “ Bir Babanın Oğluna Aşk Hakkında Tavsiyeleri ”
v.52a (Simpson, 1997: 102)

Heft Evreng'in v.52a'da yer alan “ Bir Babanın Oğluna Aşk Hakkında Tavsiyeleri. “ sahnesindeki selvi ağacı 2, form açısından sadece bu minyatürde kullanılmıştır.

V.52a'daki selvi ağacı 2, sahnenin sol alt köşesinde, etrafında diğer ağaç ve bitkilerle birlikte, minyatürde kullanılan mimarinin hemen yanında tasvir edilmiştir. Selvi ağacı 2, form açısından incelendiğinde, yere kök salmış ince bir gövde ve üzerinde hafifçe sola eğilmiş yapraklı kısım görölmektedir. kahverengi olan gövdeden çıkan yapraklı kısımda, alttan en uç kısma kadar her iki taraftan da yapraklar dışarı çıkarılmıştır. Renk açısından incelendiğinde, kahverengi tonlarında bir gövde ve orta kısmı yeşil, kenar kısımları açık yeşil ton değerinde yapraklar yer almaktadır.

2.1.3. Bahardalı

BAHARDALI 1

Fotoğraf. 7 “Ahlaksız Bir Adam Hayvan ile İlişkiye Girer ve Şeytan Tarafından Azarlanır “ v. 30a. (Simpson, 1997: 92)

Heft Evreng'in v. 30a 'da yer alan “ Ahlaksız Bir Adam Hayvan ile İlişkiye Girer ve Şeytan Tarafından Azarlanır. “ sahnesindeki bahar dalı 1, form bakımından benzer şekilde Heft Evreng' de iki ayrı minyatürde altı adet kullanılmıştır. (Bu minyatürler sırasıyla, v.30a, v. 100b+1, v. 253+3'tür.)

V. 30a'daki bahar dalı 1, kök kısmı sahnenin sağ tarafında yer alan kayaların arkasında kalacak şekilde tasvir edilmiştir. Bahar dalı 1, sola ve sağa doğru kıvrılan ince bir gövde üzerinde yukarı doğru yönelmiş olan dalları ve bu dalların üzerinde yine yukarı doğru yönelen gruplar halinde yaprak ve çiçekleri yer almaktadır. Renk açısından incelendiğinde, kızıl-kahverengi ton değerinde gövde ve dallar, açık yeşil yaprakları ve kırmızı/beyaz çiçekler yer almaktadır.

BAHAR DALI 2

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 8. Bahar dalı 2'nin ana hat ve tamamının çizimi

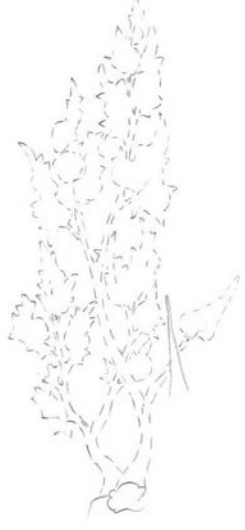

Fotoğraf. 8 “ Yusuf, Züleyha'nın Bahçesinde Onun Kızlarına Vaaz Eder ”
v. 114b (Simpson, 1997: 135)

Heft Evreng'in v. 114b'de yer alan "Yusuf Züleyha'nın Bahçesinde Züleyha'nın Kızlarına Vaaz Eder." sahnesindeki bahar dalı 2, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de beş ayrı minyatürde kullanılmıştır. (Bu minyatürler sırasıyla, v. 110b, v. 153b, v. 162a+1, v. 188a, v. 207b+1'dir.)

V. 114b'deki bahar dalı 2, sahnenin en sol alt köşesinde, kök kısmı görünmeyecek şekilde tasvir edilmiştir. Gövde kısmı, cetvelin iç kısmından çıkan üç adet daldan oluşmaktadır. Yukarıya doğru hafif kıvrılarak tasvir edilen gövdeden ince dallar ve bu dallarda gruplar halinde yaprak ve çiçekler görülmektedir. Renk açısından incelendiğinde, orta ton değerinde kahverengi bir gövde, açık yeşil/sarı yapraklar ve beyaz çiçekler yer almaktadır.

BAHAR DALI 3

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 9. Bahar dalı 3'in ana hat ve tamamının çizimi

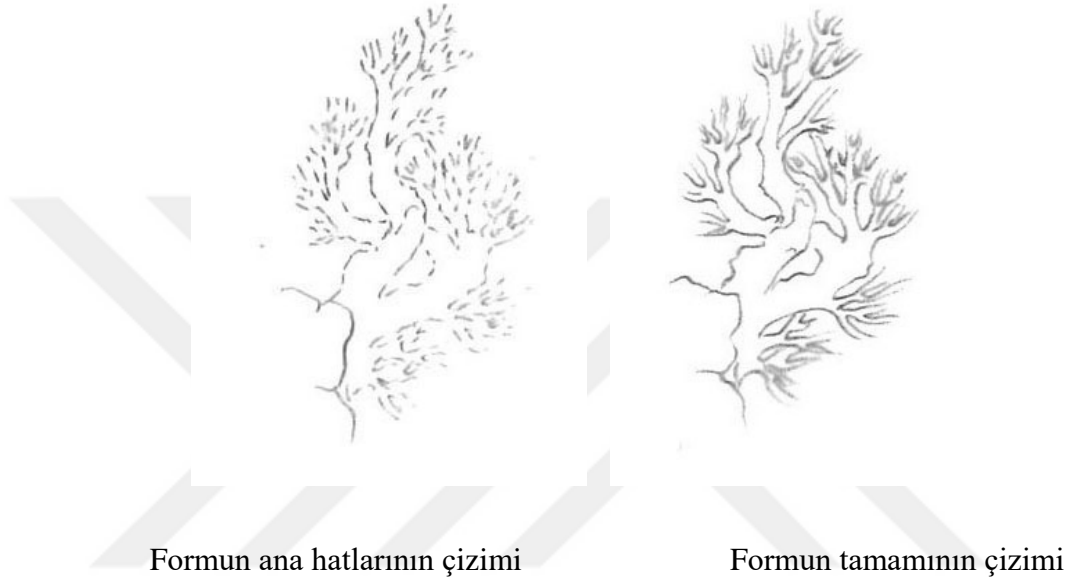

Fotoğraf. 9 “ Bir Babanın Oğluna Aşk Hakkında Tavsiyeleri “
v. 52a (Simpson, 1997: 102)

Heft Evreng'in v. 52a'da yer alan “ Bir Baba Oğluna Aşk Hakkında Tavsiyelerde Bulunur. “ sahnesindeki bahardalı 3, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de sekiz ayrı minyatürde kullanılmıştır. (Bu minyatürler sırasıyla, v. 10a, v. 52a, v. 132a+2, v. 147a, v. 188a, v. 194b+1, v. 221b, v. 231a, v. 264a'dır.)

V. 52a'daki bahardalı 3, sahnenin en sol tarafında, kayaların altına gelecek şekilde tasvir edilmiştir. Bahardalı 3, iki gövdeden oluşmaktadır ve kök kısmında iki adet taş bulunmaktadır. Gövde kısmından yukarı doğru uzanan dallar ve bu dalların üzerinde de çoğunlukla yukarı doğru yapraklar ve çiçekler yer almaktadır. Renk açısından incelendiğinde, kahverengi gövdeye koyu kahverengi tahrir çekilmiş, sarı/yeşil ton değerinde yapraklar ve beyaz/açık pembe çiçekler halinde tasvir edilmiştir.

2.1.4. Kuru Dallar
KURU DALLAR 1

Çizim 10. Kuru dallar 1'in ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 10. “ Hüsrev Pervez ve Şirin'in Balıkçı ile Münasebeti”

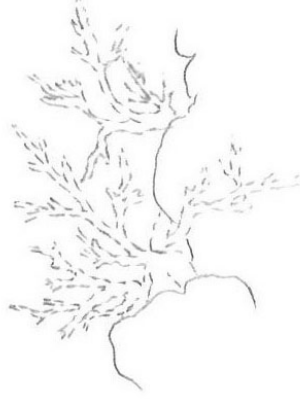
v. 291a (Simpson, 1997: 214)

Heft Evreng'in v. 291a'da yer alan “ Hüsrev Pervez ve Şirin Balıkçı ile münasebeti “ sahnesindeki kuru dal 1, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de sekiz ayrı minyatürde kullanılmıştır. (Bu minyatürler sırasıyla, v. 30a, v. 64b+2, v. 100b, v. 105a+1, v. 114b, v. 153b+2, v. 215b, v. 291a'dır.)

V. 291a'daki kuru dal 1, minyatürde kullanılan kayaların üzerindeki taşların arasından başlayacak şekilde tasvir edilmiştir. Gövde kısmı sağa doğru, incelen dalları ise yukarı doğru yönelmektedir. Renk açısından incelendiğinde, koyu gri ve açık gri ton değerleri kullanılmıştır.

KURU DALLAR 2

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 11. Kuru dallar 'nin ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 11. “ Ak Sakallı Bir Dede Ahmak Bir Gence Söylenir “
v. 10a (Simpson, 1997: 88)

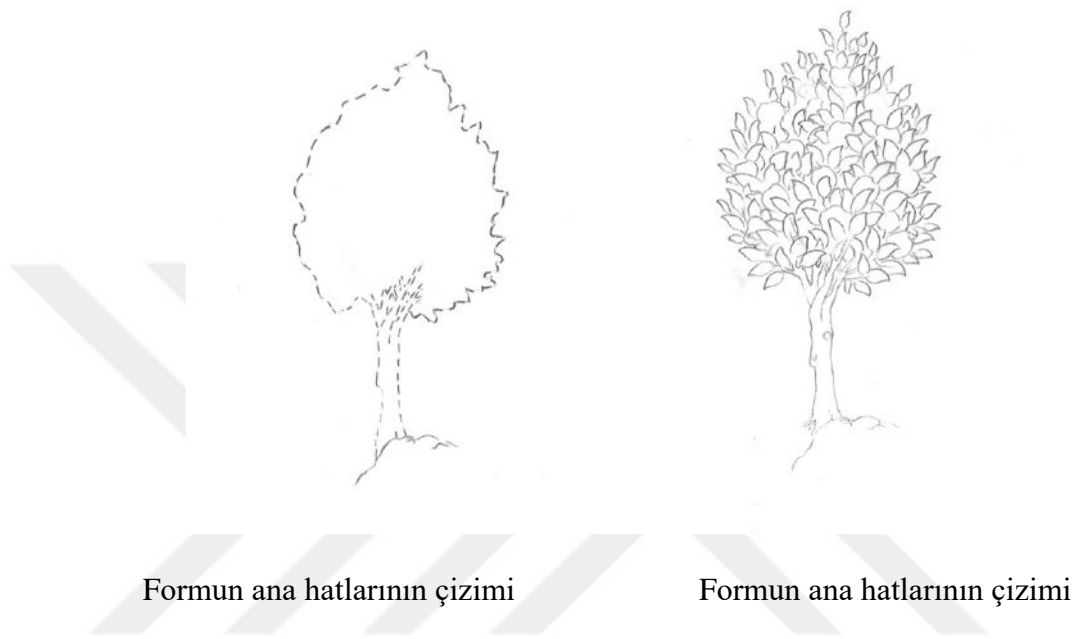
Heft Evreng'in v. 10a'da yer alan “ Ak Sakallı Bir Dede Ahmak Bir Gence Söylenir. “ sahnesindeki kuru dal 2, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de on ayrı minyatürde de kullanılmıştır. (Bu minyatürler sırasıyla, v. 38b, v. 52a, v. 64b, 105a, v. 114b +1, v. 153b +2, v. 179b +1, v. 231a, v. 253a'dır.)

V. 10a'daki kuru dal 2, bir kaya üzerinde, cetvelin dışında kalacak şekilde tasvir edilmiştir. Kuru dal 2, dipten çıkan gövdenin çoğunlukla sola yönelen dallara dönüşmesiyle oluşmuştur. Renk açısından incelendiğinde, koyu kahverengi ton değerinde bir gövde ve siyah tahrir kullanılmıştır.

2.1.5. Yapraklı Ağaçlar

YAPRAKLI AĞAÇ 1

Çizim 12. Yapraklı Ağaç 1'in ana hat ve tamamının çizimi

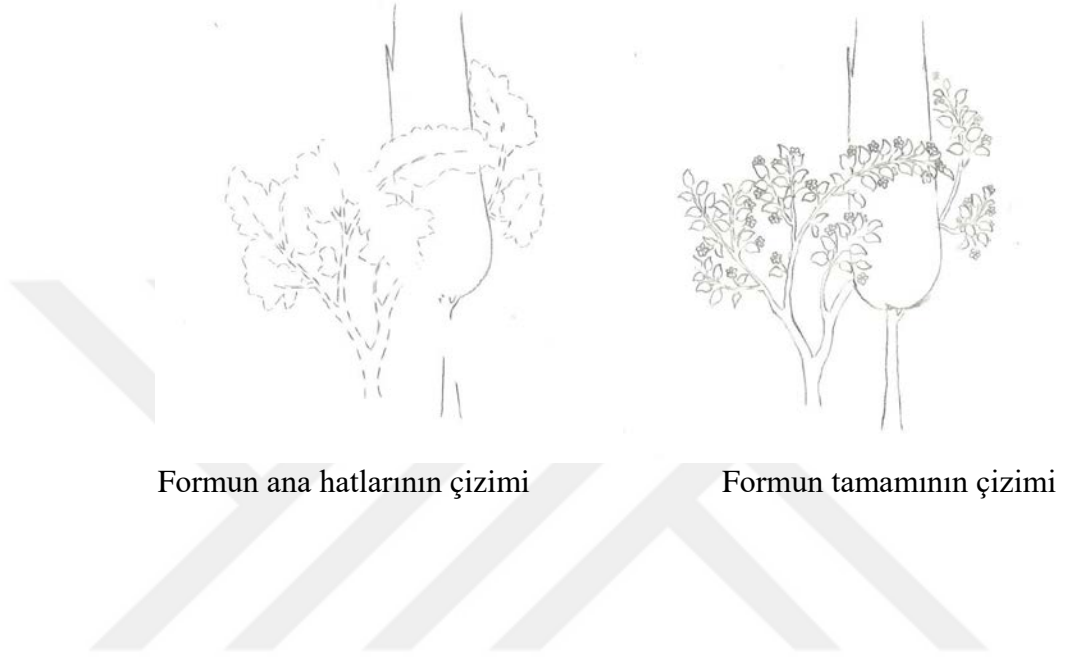

Fotoğraf 12. “ Salaman ve Absal Mutlu Ada'da”
v. 194b (Simpson, 1997: 175).

Heft Evreng'in v.194b'de yer alan “ Salaman ve Absal Mutlu Ada'da” Sahnesindeki yapraklı ağaç 1, Heft Evreng' de benzer şekilde başka bir minyatürde kullanılmamıştır.

V.194b'deki yapraklı ağaç 1, adanın kenarında ki kayalık üzerinde kendisinin dışında birkaç başka türde ağaçla birlikte, sahnenin en sağında tasvir edilmiştir. Bu ağaç, form açısından incelendiğinde, tek parça bir gövdesi vardır ve yaprakları yukarı doğrudur. Üzerinde bir çeşit meyvenin bulunduğu bu yapraklı ağaç çeşidinde, yapraklar sarı ve yeşil meyveleri ise kırmızı ton değerinde tasvir edilmiştir.

YAPRAKLI AĞAÇ 2

Çizim 13. Yapraklı Ağaç 2'nin ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 13. “Vefasız Eski Sevgili Damdan Düşürülür”
v. 162a (Simpson. 1997: 156)

Heft Evreng' deki v.162a'da yer alan "Vefasız Eski Sevgili Damdan Düşürülür" sahnesindeki yapraklı ağaç 2, form bakımından benzer şekilde başka bir minyatürde kullanılmamıştır. Bu sebeple, form ve renk açısından sadece bu ağaç incelenmiştir.

V.162a'daki yapraklı ağaç 2, minyatürde kullanılan mimarinin arka tarafında bulunan yeşil alanın ön kısmında, başka türden ağaçlarla sağ tarafının bir kısmı selvi ağacının arkasında kalacak şekilde tasvir edilmiştir. Form açısından incelendiğinde, İnce bir gövde ve bu gövdenin iki yana ayrılan dallarından ve bu dallardan ayrılan ince dallara sahiptir. Birbiri üzerine denk gelmeyecek şekilde yaprakları ve küçük çiçekleri vardır. Yapraklar yeşil çiçekler ise beyaz ton değerinde düzenlenmiştir.

YAPRAKLI AĞAÇ 3

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 14. Yapraklı Ağaç 3'ün ana hat ve tamamının çizimi

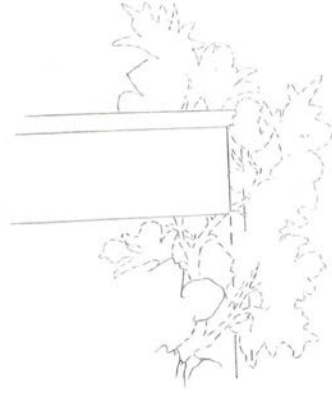

Fotoğraf 14. “Şehirli Adam Köylünün Bahçesinde Hırsızlık Yapar”
v. 179b (Simpson. 1997: 165)

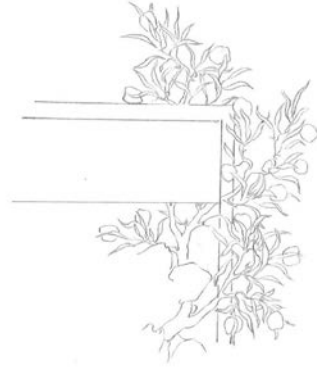
Heft Evreng'in v.179b'de yer alan “Şehirli Adam Köylünün Bahçesinde Hırsızlık Yapar“ sahnesindeki yapraklı ağaç 3, renk açısından başka minyatürdeki ağaçlarda kullanılmış olsa da, form bakımından sadece bu sahnede kullanılmıştır.

V.179b'deki yapraklı ağaç 3'ün kök ve gövdesinin bir kısmı, sahnenin en ön kısmında tasvir edilmiş olan mimarının arkasında kalmıştır. Bu ağaç yakınındaki başka bir ağacın dallarına sarılmış olup, çınar ağacı yaprağına benzer yaprakları ve meyveleri vardır. Renk açısından incelendiğinde, gövde kısmı kahverengi tonlarında ve siyah ton değeri ile tahrir çekilmiştir. Yaprakları açık kahverengi/sarı ve meyveleri kırmızı ile renklendirilmiştir.

YAPRAKLI AĞAÇ 4

Formun ana hatlarının çizimi

Formun ana hatlarının çizimi

Çizim 15. Yapraklı Ağaç 4'ün ana hat ve tamamının çizimi

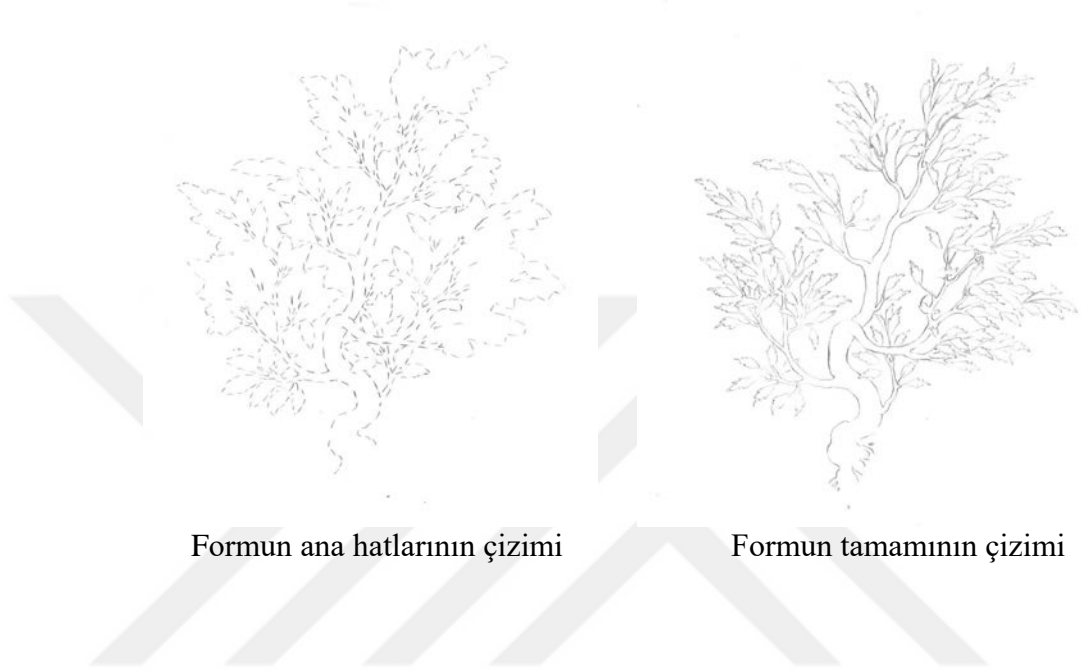

Fotoğraf 15. “ Pir, Mürid Tarafından Getirilen Hediye Ördekleri Red Eder”
v. 153b (Simpson, 1997: 153)

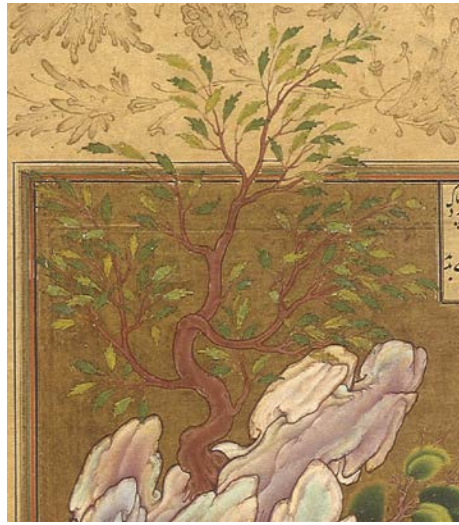
Heft Evreng'in v.153b'de yer alan “ Pir Mürid Tarafından Getirilen Hediye Ördekleri Red eder.” Sahnesindeki yapraklı ağaç 4, renk açısından başka minyatürdeki ağaçlarda kullanılmış olsa da, form bakımından sadece bu sahnede kullanılmıştır.

V. 153b'deki yapraklı ağaç 4, sahnenin sağ üst köşesinde, bir kısmı yazı için ayrılmış olan dikdörtgen alanın altında kalacak şekilde, bir kısmı da sahnenin dışına çıkacak ve hafif sağ tarafa eğik şekilde tasvir edilmiştir. Kök kısmı kayalıkların arasından çıkan bu ağaç, renk açısından incelendiğinde, gövde kısmı koyu-kahverengi, yaprakları açık/koyu yeşil ve üzerindeki meyveler koyu yeşil ton değerlerinde düzenlenmiştir.

YAPRAKLI AĞAÇ 5

Çizim 16. Yapraklı Ağaç 5'in ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 16. “Doğu Afrika’ lı Aynada Kendini Seyreder”
v. 221b (Simpson, 1997: 189)

Heft Evreng'in v.221b'de yer alan "Doğu Afrikalı Aynada Kendisini Seyreder.
" sahnesindeki yapraklı ağaç 5, renk açısından benzer şekilde diğer minyatürlerde kullanılmış olsa da, form açısından sadece bu minyatürde kullanılmıştır.

V.221b'deki yapraklı ağaç 5, sahnenin sol tarafında, uç kısımdaki dalları cetvelin dışında kalacak şekilde, hafif sağa doğru eğimli, kök kısmı kayalıkların arasından çıkacak şekilde tasvir edilmiştir. Renk açısından incelendiğinde, gövdesi kahverengi, yaprakları ise açık /koyu yeşil ton değerinde düzenlenmiştir.

YAPRAKLI AĞAÇ 6

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 17. Yapraklı Ağaç 6'nın ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 17. “ Mecnun Leyla'nın Huzuruna Koyun Kılığında Gelir “
v. 264a (Simpson, 1997: 204)

Heft Evreng'in v.264a'da yer alan “ Mecnun Leyla'nın Huzuruna Koyun Kılığında Gelir. “ sahnesindeki yapraklı ağaç 6, renk açısından diğer ağaçlarda kullanılmış olsa da, form bakımından sadece bu minyatürde kullanılmıştır.

V.264a'daki yapraklı ağaç 6, Sahnenin sola yakın kısmındadır. İki parçanın kıvrılarak oluşturduğu kalın bir gövdeye sahiptir ve yaprakları guruplar halinde tasvir edilmiştir. Renk açısından incelendiğinde, gri/kahverengi ton değerinde gövde ve dallar, açık/koyu yeşil ton değerinde yapraklar ve beyaz/kırmızı ton değerinde çiçekleri, kök kısmından yukarı doğru uzanan açık kahverengi lekeler görülmektedir.

YAPRAKLI AĞAÇ 7-1

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 18. Yapraklı Ağaç 7-1'in ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 18. “Kaplumbağanın Uçuşu”
v. 215b (Simpson, 1997: 185)

Heft Evreng'in v. 215b'de yer alan "Kaplumbağanın Uçuşu" sahnesindeki yapraklı ağaç 7-1, birebir kopya edilememiş olmakla birlikte, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de altı ayrı minyatürde de kullanılmıştır (Bu minyatürler sırasıyla, v. 30a, v. 52a +1, v. 194b, v. 221b, v. 231a'dır).

V. 215b'deki yapraklı ağaç 7-1, sahnenin sağ ön kısmında bulunan kayalıkların üzerinde çınar ağacının arkasında tasvir edilmiştir. Yapraklı ağaç 7-1, ince bir gövde üzerinde önce sola sonra sağa doğru yönelen dallar ve dalların üzerinde hafif sağa doğru yönelmiş sivri uçlu yapraklardan oluşmaktadır. Açık kahverengi tonlarında olan gövdede, yine kendi renginde dallar ve bu dalların üzerinde çoğunlukla sarı- turuncu ve çok az yeşil yapraklar yer almaktadır.

YAPRAKLI AĞAÇ 7-2

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 19. Yapraklı Ağaç 7-2'nin ana hat ve tamamının çizimi

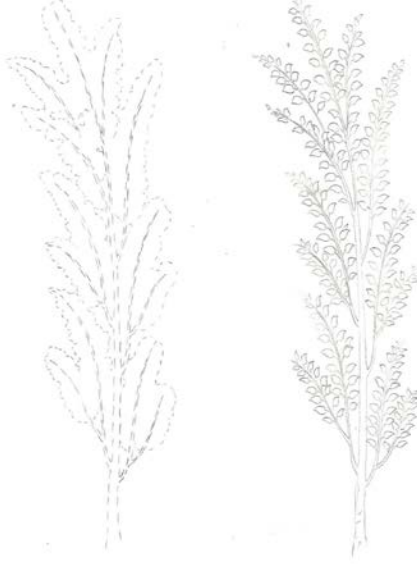
Fotoğraf 19. “Arif Rüyasında Meleklerin Şair Sa'di'ye Tepsilerle Işık Taşdığını Görür” v. 147a (Simpson, 1997: 148)

Heft Evreng'in v. 147a' da yer alan "Arif Rüyasında Meleklerin Şair Sa'di'ye Tepsilerle Işık Taşındığını Görür " sahnesindeki yapraklı ağaç 7-2, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de dört ayrı minyatürde kullanılmıştır (Bu minyatürler sırasıyla, v. 147a, v. 162a +1, v. 179b, v. 264a'dır).

V. 147a' daki yapraklı ağaç 7-2 , sahnenin en sol tarafında, küçük bir kayalığın üzerinde cetvelin tam üstüne gelecek şekilde tasvir edilmiştir. Yapraklı ağaç 7-2 aynı dipten çıkan üç ayrı ince gövdeden oluşmaktadır. Renk açısından incelendiğinde, gri/kahverengi tonlarında gövde ve yeşil sivri uçlu yaprakları bulunmaktadır.

YAPRAKLI AĞAÇ 8

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 20. Yapraklı Ağaç 8'in ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 20. “Vefasız Eski Sevgili Damdan Düşürülür”
v. 162a (Simpson, 1997 : 156)

Heft Evreng'in v. 162a'da yer alan "Vefasız Eski Sevgili Damdan Düşürülür" sahnesindeki yapraklı ağaç 8, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de beş ayrı minyatürde kullanılmıştır (Bu minyatürler sırasıyla, v. 64b, v. 114b +1, v. 162a, v. 179b, v. 188a'dır).

V. 162a' daki yapraklı ağaç 8, sahnenin sol- orta kısmında küçük bir kayalığın üzerinde ucu cetvelin dışında kalacak şekilde tasvir edilmiştir. Yeşil/gri tonlarında ki gövdeden ayrılan ince dallar yine gövde ile aynı renktedir. Gövde ve dallarda siyah tahrir görülmektedir. Yapraklar açık/koyu yeşil ton değerinde düzenlenmiştir.

YAPRAKLI AĞAÇ 9-1

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 21. Yapraklı Ağaç 9-1'in ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 21 . “ Şehirli Adam Köylünün Bahçesinde Hırsızlık Yapar.”
v. 179b (Simpson, 1997: 165)

Heft Evreng'in v.179b'de yer alan “Şehirli Adam Köylünün Bahçesinde Hırsızlık Yapar “ sahnesindeki yapraklı ağaç 9-1, form bakımından benzer şekilde Heft Evreng' de iki ayrı minyatürde kullanılmıştır (Bu minyatürler sırasıyla, v.52a, v.253a'dır).

V.179b'deki yapraklı ağaç 9-1, minyatürde sağ tarafta bulunan kayalıklardan çıkan ve sol tarafa kadar uzanan suyun kenarında tasvir edilmiştir. Yapraklı ağaç 9-1 ince uzun ve hafif sola daha sonra yukarı doğru uzayan bir gövde üzerinde yukarı doğru yönelen dallar ve üzerinde yine yukarı doğru yönelmiş tek parça sivri uçlu yapraklar ve yuvarlak meyvelerden oluşmaktadır. Açık kahverengi/beyaz tonlarında olan gövdede, yine kendi renginde yukarı doğru incelen dallar ve bu dalların üzerinde açık yeşil/sarı yapraklar ve çoğunlukla kırmızı meyveler yer almaktadır.

YAPRAKLI AĞAÇ 9-2

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 22. Yapraklı Ağaç 9-2'in ana hat ve tamamının çizimi

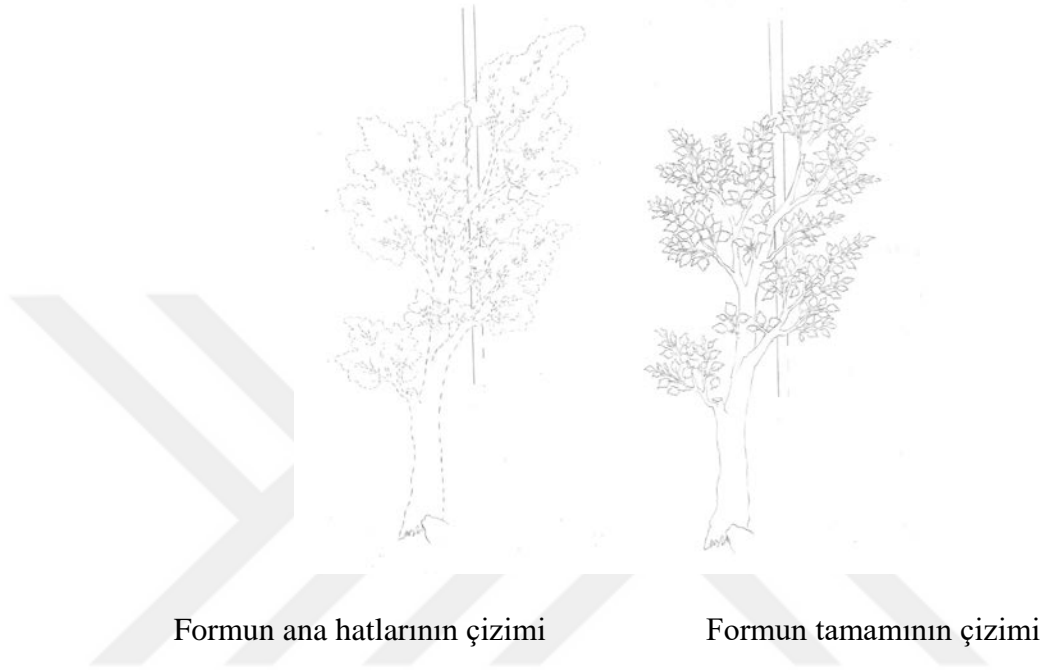

Fotoğraf 22. “ Hüsrev Pervez ve Şirin’ nin Balıkçı ile Münasebeti”
v. 291a (Simpson, 1997: 214)

Heft Evreng'in v. 291a'da yer alan " Hüsrev Pervez ve Şirin' nin Balıkçı ile Münasebeti" Sahnesindeki yapraklı ağaç 9-2, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de üç ayrı minyatürde kullanılmıştır (Bu minyatürler sırasıyla, v. 52a, v. 179b, v.179b'dir).

V. 291a'daki yapraklı ağaç 9-2, kök kısmı cetvelin hemen iç tarafında bulunan kayaların arasından sağa doğru cetvelin dışına çıkacak şekilde tasvir edilmiştir. Yapraklı ağaç 9-2, ince-kısa bir gövde üzerinde, sağa doğru yönelen dallar ve bu dalların üzerinde aşağı, yukarı ve sağa doğru yönelmiş tek parça yapraklardan oluşmaktadır. Açık kahverengi tonlarındaki gövdeye koyu bir renk ile tahrir çekilmiş ve dallarda bu şekilde devam etmektedir. Çoğunlukla açık sarı ton değerinde düzenlenen yapraklara, kırmızı-turuncu tahrir çekilmiş bir şekilde görülmektedir.

YAPRAKLI AĞAÇ 10

Çizim 23. Yapraklı Ağaç 10'un ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 23. “Doğu Afrika’lı Aynada Kendini Seyreder”
v. 221b (Simpson, 1997: 189)

Heft Evreng'in v.221b'de yer alan, “ Doğu Afrikalı Aynada Kendini Seyreder.” sahnesindeki yapraklı ağaç 10, benzer şekilde, Heft Evreng' de altı ayrı minyatürde daha kullanılmıştır (Bu minyatürler sırasıyla, v.38b, v.100b, v.105a, v.179b, v.231a ve v. 291a'dır).

V.221b'deki yapraklı ağaç 10, sahnenin sağ ön tarafında, hafif sağ tarafa doğru eğik bir şekilde tasvir edilmiştir. Yapraklı ağaç 10, uzun bir gövde üzerinde bir kısmı sağa doğru yönelen dallar ve dalların üzerinde yine sağa doğru yönelmiş olan yapraklardan, diğer kısmı ise yukarı ve sola doğru yönelen dallardan oluşmaktadır. Renk açısından incelendiğinde, yeşil/gri tonlarında olan gövdede, yine kendi renginde gittikçe incelen dallar ve bu dalların üzerinde çoğunlukla açık yeşil yapraklar yer almaktadır.

YAPRAKLI AĞAÇ 11

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 24. Yapraklı Ağaç 11'in ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 24. “Salaman ve Absal Mutlu Ada’ da “
v. 194b (Simpson, 1997: 175)

Heft Evreng'in v.194b'de yer alan “ Salaman ve Absal Mutlu Ada' da ” sahnesindeki yapraklı ağaç 11, birebir kopya edilememiş olmakla birlikte, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de 14 ayrı minyatürde daha kullanılmıştır (Bu minyatürler sırasıyla, v. 10a, v.30a, v.38b, v.52a, v. 64b, v.105a, v.110b, v.114b, v.153b, v.179b, v.221b ve v.291a'dır).

V.194b'deki yapraklı ağaç 11, adanın kenarında, küçük bir kayanın üzerinde, sol tarafa eğilmiş, yaprakları suyun üzerine doğru tasvir edilmiştir. Yapraklı ağaç 11, kısa bir gövde üzerinde, soldaki suyun üzerine eğilmiş ince dallara ve bu dalların üzerinde uç kısma doğru incelen guruplara ayrılmış yapraklar görülmektedir. Renk açısından incelendiğinde, açık kahverengi ve siyah tahrir çekilmiş gövde ve dallar, koyu yeşilden açık yeşile doğru giden yapraklar yer almaktadır.

YAPRAKLI AĞAÇ 12

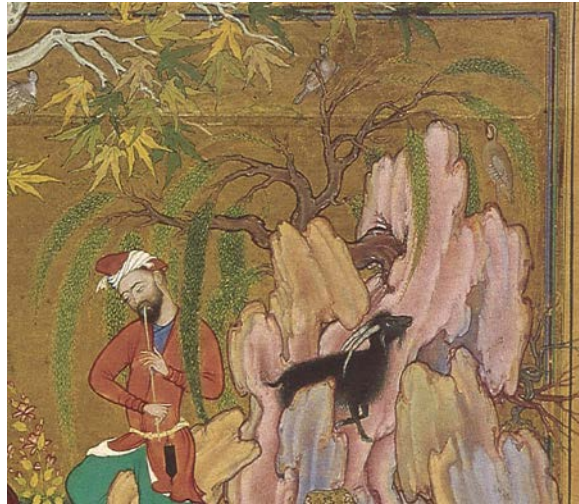

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 25. Yapraklı Ağaç 12'nin ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 25. “Kays’ ın Leyla’ya İlk Bakışı“
v. 231a (Simpson, 1997: 194)

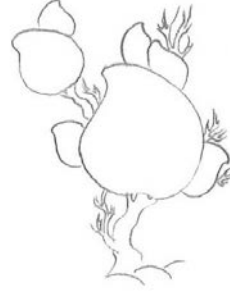
Heft Evreng'in v.231a'da yer alan “ Kays'ın Leyla'ya İlk Bakışı” sahnesindeki yapraklı ağaç 12, Heft Evreng' de dört ayrı minyatürde daha kullanılmıştır (Bu minyatürler sırasıyla, v. 105a,mv. 132a, v. 153b ve v. 253a'dır) .

V. 231a'daki yapraklı ağaç 12, sahnenin sağ üst kısmında bulunan kayaların üzerinde, kayaların bir kısmı gövdesini kapatacak şekilde tasvir edilmiştir. Kök ve gövde kısmı kayaların arasından sola doğru ve incelen dalları yukarı doğru yönelen yapraklı ağaç 12, incelen dalları ve bu dalların üzerinde aşağıya doğru, sivri uçlu ve uzun yaprak guruplarından oluşmaktadır. Renk açısından incelendiğinde, kahverengi tonlarında olan gövdede,çoğunlukla açık yeşil yapraklar yer almaktadır. Yapraklar, guruplar halinde ve kendi içlerinde açık/koyu ton değerinde düzenlenmiştir.

YAPRAKLI AĞAÇ 13

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 26. Yapraklı Ağaç 13'ün ana hat ve tamamının çizimi

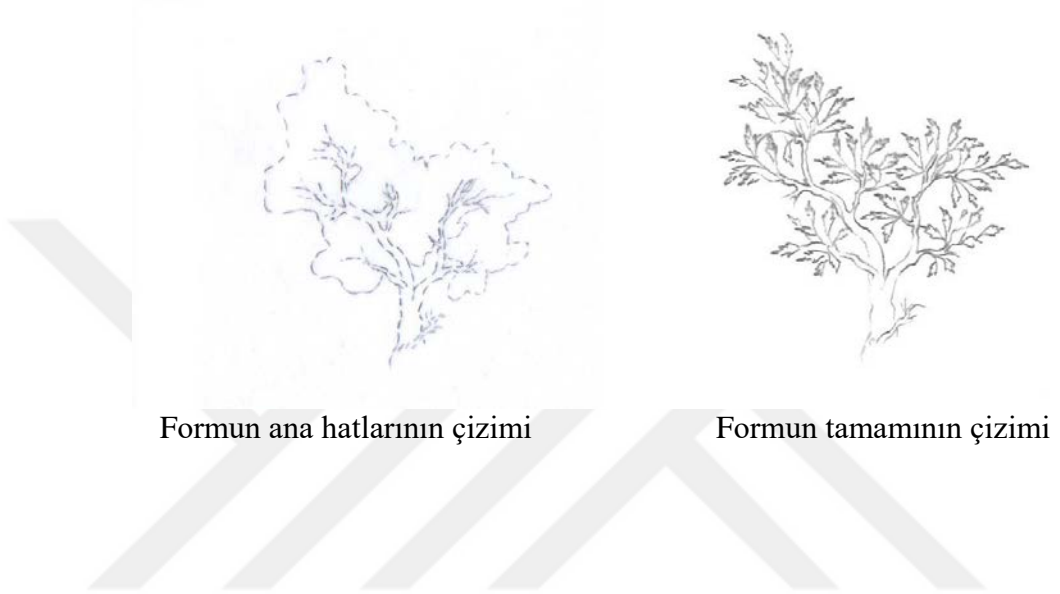
Fotoğraf 26. “Kaplumbağanın Uçuşu”
v. 215b (Simpson, 1997: 185)

Heft Evreng'in v. 215b'de yer alan “Kaplumbağanın Uçuşu” sahnesindeki yapraklı ağaç 13, benzer şekilde, Heft Evreng' de bir ayrı minyatürde de kullanılmıştır (Bu minyatür, v. 169b'dir).

V.215b'deki yapraklı ağaç 13, bir tepe üzerinde, etrafında taş ve küçük bitkilerle çevrelenmiş şekilde tasvir edilmiştir. Yapraklı ağaç 13, kısa bir gövde üzerinde, büyük ve küçük gruplar halinde, uç kısma doğru sivrilen çoğunlukla sola doğru eğimli yapraklardan oluşmaktadır. Kahverengi olan gövdenin üzerinde, guruplardan oluşan yeşil tonlarında yapraklar yer almaktadır.

YAPRAKLI AĞAÇ 14

Çizim 27. Yapraklı Ağaç 14'ün ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 27. “ Yusuf Kuyudan Kurtarıldı “
v. 105a (Simpson, 1997: 124)

Heft Evreng'in v. 105a'da yer alan “ Yusuf Kuyudan Kurtarıldı.” sahnesindeki yapraklı ağaç 14, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de bir minyatürde daha kullanılmıştır (Bu minyatür, v. 132a'dır).

V. 105a'daki yapraklı ağaç 14, sahnenin sol ön tarafında bulunan küçük bir tepe üzerinde, bir çadırın ön kısmında tasvir edilmiştir. Yapraklı ağaç 14, kısa bir gövde üzerinde sağa ve sola doğru yönelen dallar ve bu dalların üzerinde yine sağa ve sola doğru yönelmiş sivri uçlu uzun yapraklardan oluşmaktadır. Gri/ kahverengi olan gövdede, yine kendi renginde sağa ve sola doğru gittikçe incelen dallar ve bu dalların üzerinde açık/koyu yeşil yapraklar yer almaktadır.

2.2. Çiçekler ve Küçük Bitkiler

Heft Evreng' deki minyatürlerin tamamında (v.59a numaralı, “ Derviş, Sevgilisinin Hamamda Yere Düşen Saçlarını Topluyor“ ve v.275a numaralı, “Peygamber'in Mirac'ı” adlı minyatürler hariç) eŐitli iek ve küçük bitki türlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu iek ve küçük bitkiler genel olarak stilize edilmiş, fakat yine de doğada görüldükleri gibi asıllarına uygun betimlenmişlerdir. Uygulama alanları; kaya ve ağaç dipleri olmakla birlikte, taşların kenarında ve bunlardan bağımsız olarak kompozisyonun çeşitli yerlerinde kullanıldıkları görülmektedir. Bu nedenle, tez çalışmasında, Heft Evreng minyatürlerinde yer alan çiçekler ve küçük bitkiler türlerine göre incelemiŐtir. Bu inceleme iek ve küçük bitki formlarının detaylı ve dış hatlarının çizimlerini içermektedir.

Heft Evreng' den seçilen 2 adet iek ve küçük bitkinin; formlarının, detaylı ve dış hat çizimlerini, eserde yer aldıkları Şekilde sıralanmıştır.

2.2.1 Çiçekler

Bu başlık altında incelenmiş olan çiçekler, kitapta görülen bütün minyatürlerde benzer şekilde tekrar ederek kullanıldığından dolayı ayrı ayrı varak numarası belirtilmemiştir.

ÇİÇEKLER 1

Formun ana hatlarının çizimi

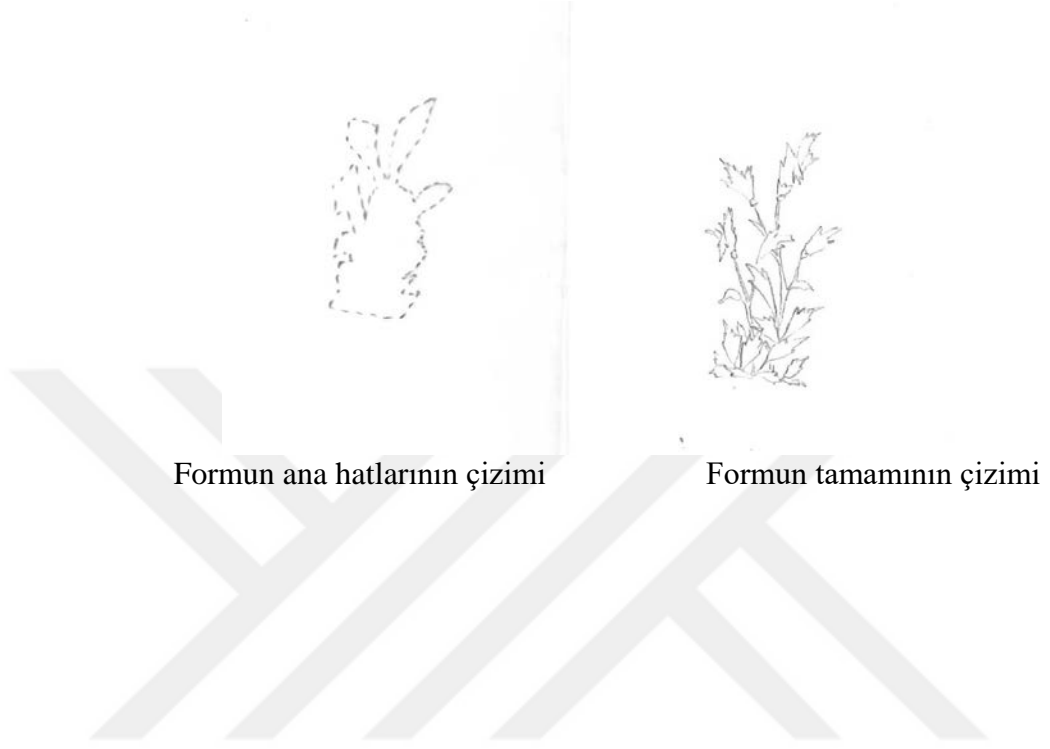
Formun tamamının çizimi

Çizim 28. Çiçekler 1'in ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 28. ' Vefasız eski sevgili damdan düşürülür.'
v. 162a (Simpson, 1997: 156)

ÇİÇEKLER 2

Çizim 29. Çiçekler 2'nin ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 29. 'Yusuf, Züleyha'nın Bahçesinde Onun Kızlarına Vaaz Eder.'
v. 114b (Simpson, 1997: 13)

2.2.2 Küçük Bitkiler

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 30. Küçük Bitkiler' in ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 30. 'Hüsrev Pervez ve Şirin' nin Balıkçı ile Münasebeti' v. 291a (Simpson, 1997:214)

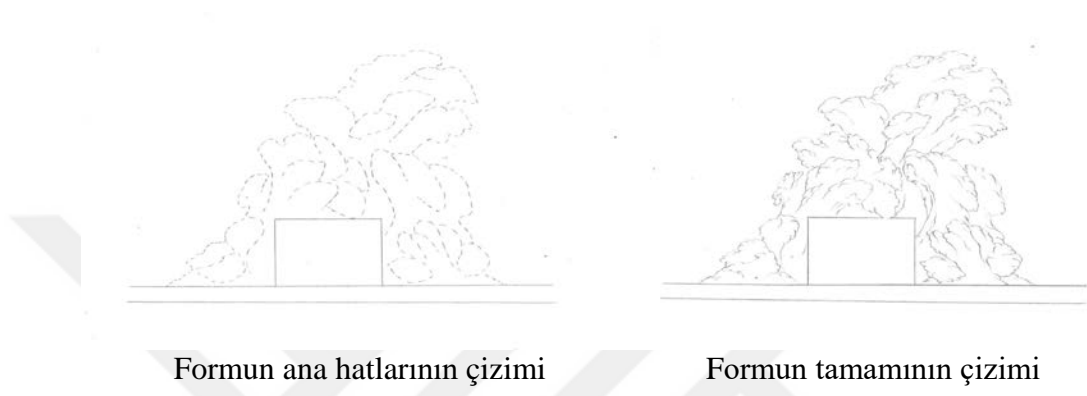
2.3. KAYALAR VE TAŞLAR

Heft Evreng' deki minyatürlerin tamamında (v.59a numaralı, “Derviş, Sevgilisinin Hamamda Yere Düşen Saçlarını Topluyor “ ve v.275a numaralı, “ Peygamber'in Mirac'ı” adlı minyatürler hariç) çeşitli kaya ve taş türlerinin kullanıldığı görülmektedir. Kayalar ve taşlar, genel olarak stilize edilmiş, ancak yine de doğada görüldükleri gibi asıllarına uygun betimlenmişlerdir. Kayaların uygulama alanları eserdeki minyatürlerde farklılık göstermektedir. Bazı minyatürlerde kompozisyonun alt kısmında, bazı minyatürlerde üst kısmında, bazı minyatürlerde ise genel olarak kompozisyonun tamamına yayılmaktadır. Bunun yanında, kayaların ve taşların kompozisyonlarda kapladığı alanlar da farklılık göstermektedir. Taşlar ise, genel olarak kayaların arasında ve ağaç diplerinde kullanılmış, ancak bunlardan bağımsız olarak, zeminde de kullanıldığı görülmektedir.

Heft Evreng' den seçilen dokuz adet kaya ve beş adet taşın formlarının, detaylı ve dış hat çizimleri, eserde yer aldıkları varak numarasına göre sıralanmıştır.

2.3.1 Kayalar

KAYALAR 1

Çizim 31. Kayalar 1'in ana hat ve tamamının çizimi

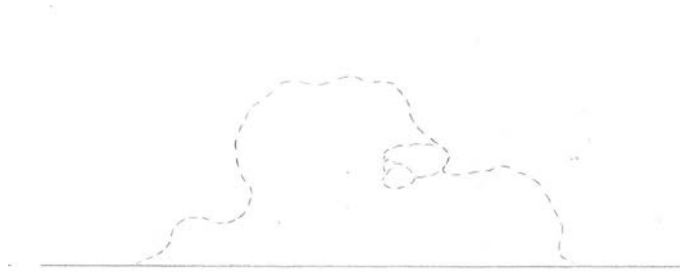

Fotoğraf 31. “ Kaplumbağanın Uçuşu “
v. 215b (Simpson, 1997: 185)

Heft Evreng'in v. 215b'de yer alan “ Kaplumbağanın Uçuşu” sahnesindeki kaya 1, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de bir ayrı minyatürde daha kullanılmıştır (Bu minyatür, v. 64b'dir).

V. 215b'deki kaya 1, sahnenin sağ alt köşesinde, başlangıç noktası yatay cetvel olacak şekilde tasvir edilmiştir. Bir kaç parçadan oluşan bu kayadaki parçaların yönü sağa, sola ve yukarı doğru düzenlenmiştir. Yatay cetvelin üzerinde, kayanın orta kısmına denk gelecek şekilde yazı alanı bulunmaktadır. Renk açısından incelendiğinde, birkaç farklı renk kullanılmıştır. Bu renkler, kırmızı, yeşil, mor, mavi ve açık kahverengi'dir.

KAYALAR 2

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 32. Kayalar 2'nin ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 32. “ Yusuf Sürüsüne Doğru Yönelir “
v. 110b (Simpson, 1997: 131

Heft Evreng'in v. 110b'de yer alan “ Yusuf Sürüsüne Doğru Yönelir.” sahnesindeki kaya 2, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de bir minyatürde daha kullanılmıştır (Bu minyatür, v. 147a'dır).

V. 110b'deki kaya 2, yaklaşık olarak sahnesin ön-orta kısmında, başlangıç kısmı yatay cetvelin üzerinde tasvir edilmiştir. Başlangıç kısmı geniş olan kaya 2 , yukarı doğru daralmaktadır. Renk açısından incelendiğinde, ana rengi su yeşili olan kaya 2'nin koyu kahverengi tahrirleri olduğu görülmektedir ve kenar kısımları da açık kahverengi ton değerindedir.

KAYALAR 3

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 33. Kayalar 3'ün ana hat ve tamamının çizimi

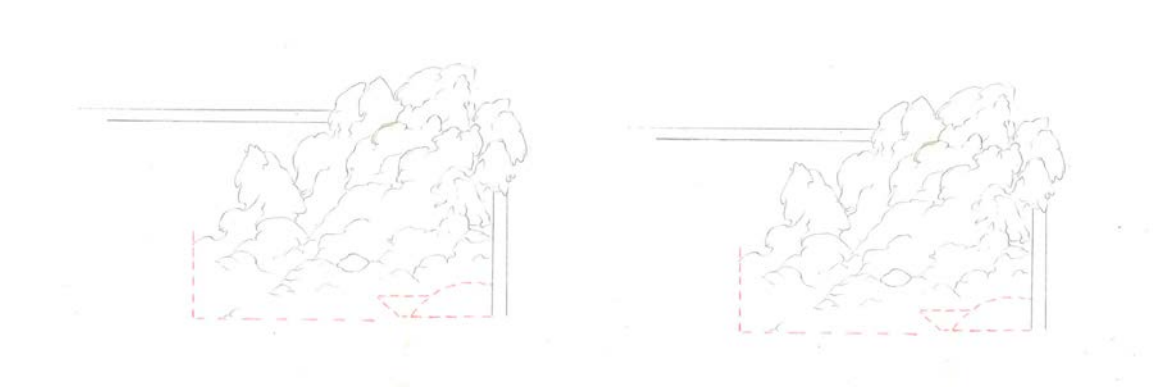
Fotoğraf 33. “ Köylüler Satıcıya Eşğini Satmaması için Yalvarır “
v. 38b (Simpson, 1997: 99)

Heft Evreng'in v. 38b'de yer alan " Satıcı Adama Harika Eşğini Satmaması için Yalvarır." sahnesindeki kaya 3, Heft Evreng' de dokuz ayrı minyatürde daha kullanılmıştır (Bu minyatürler sırasıyla, v. 52a, v. 110b, v. 153b, v. 179b, v. 194b, v. 221b, v. 231a, v. 253a, v. 291a'dır).

V. 38b'deki kaya 3, sahnenin en sağ tarafında, bir kısmı cetvelin dışında kalacak şekilde tasvir edilmiştir. Çoğunlukla yukarı doğru yönelmiş olan kaya 3'ün başlangıç kısmında birkaç adet taş bulunmaktadır. Renk açısından incelendiğinde, yeşil ve mor renk ton değerleri kullanılmıştır.

KAYALAR 4

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 34. Kayalar 4'ün ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 34. “Yusuf Züleyha'nın Bahçesinde Züleyha'nın Kızlarına Vaaz Eder”
v. 114b (Simpson, 1997: 135)

Heft Evreng'in v. 114b'de yer alan “ Yusuf Züleyha'nın Bahçesinde Züleyha'nın Kızlarına Vaaz Eder. “ sahnesindeki kaya 4, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de sadece bu minyatürde kullanılmıştır.

V. 114b'deki kaya 4, sahnenin sağ üst köşesinde, bir kısmı cetvelin dışında kalacak şekilde tasvir edilmiştir. Kaya 4'teki parçalar çoğunlukla sağa doğru yönelmiştir. Renk açısından incelendiğinde, mavi, yeşil, pembe, sarı ve kahverengi ton değerleri kullanılmıştır.

KAYALAR 5

Çizim 35. Kayalar 5'in ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 35. "Mecnun Leyla'nın Kervanına Yaklaşır"
v. 253a (Simpson, 1997: 198)

Heft Evreng'in v. 253a'da yer alan “ Mecnun Leyla'nın Kervan'ının Kampına Yaklaşır. “ sahnesindeki kaya 5, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de iki ayrı minyatürde de kullanılmıştır (Bu minyatürler sırasıyla, v. 253a, v. 299a'dır).

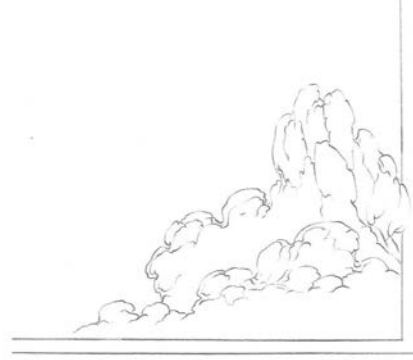
V. 253a'daki kaya 5, sahnenin en alt kısmında, yatay bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu minyatürde cetvel kullanılmadığı için, kaya 5'in sahnenin alt sınırını belirlediği görülmektedir. Renk açısından incelendiğinde, açık kahverengi ton değeri kullanılmıştır.

KAYALAR 6

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 36. Kayalar 6'nın ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 36. “ Mecnun Leyla'nın Huzuruna Koyun Kılığında Gelir “
v. 264a (Simpson, 1997: 204)

Heft Evreng'in v. 264a'da yer alan “ Mecnun Leyla'nın Huzuruna Koyun Kılığında Gelir. “ sahnesindeki kaya 6, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de üç ayrı minyatürde kullanılmıştır (Bu minyatürler sırasıyla, v. 105a +1, v. 264a'dır).

V. 264a'daki kaya 6, sahnenin sağ alt köşesinde, cetvelin içinde kalacak şekilde tasvir edilmiştir. İki ayrı kısımdan oluşan kaya 6'nın üstte bulunan kısmı yukarı doğru, altta bulunan kısmı sağa doğru yönelmiştir. Renk açısından incelendiğinde, üst kısım genel olarak açık yeşil, alt kısım ise açık pembe ton değerinde düzenlenmiştir.

KAYALAR 7

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 37. Kayalar 7'nin ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 37. “ İskender Burun Kanamasından Muzdariptir ve Dinlenmek için Uzanır”
v. 298a (Simpson, 1997: 218)

Heft Evreng'in v. 298a'da yer alan “ İskender Burun Kanamasından Muzdariptir ve Dinlenmek için Uzanır. “ sahnesindeki kaya 7, sadece bu minyatürde kullanılmıştır.

V. 298a' daki kaya 7, sahnenin orta kısmında, büyük bir çınar ağacının ön tarafında olacak şekilde tasvir edilmiştir. Kaya 7, sağa doğru yönelmiş büyük parçalardan oluşmaktadır. Renk açısından incelendiğinde, sarı, mavi ve kahverengi tonları kullanılmıştır.

2.3.2. TAŞLAR

Bu başlık altında incelenmiş olan taşlar, kitapta görülen bütün minyatürlerde aynı şekilde tekrar ederek kullanıldığından dolayı ayrı ayrı varak numaraları belirtilmemiştir.

TAŞLAR 1

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 38. Taşlar 1'in ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 38. 'Doğu Afrikalı kendini aynada seyrediyor.'
v. 221b (Simpson, 1997: 189)

TAŞLAR 2

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 39. Taşlar 2'nin ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 39. 'Haydutlar Aynie ve Rian'nın Kervanına Saldırdı.'
v. 64b (Simpson, 1997: 113)

TAŞLAR 3

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 40. Taşlar 3'ün ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 40. ' Salaman ve Absal Mutlu Ada'da '
v. 194b (Simpson, 1997: 175)

TAŞLAR 4

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 41. Taşlar 4'ün ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 41: "Ak Sakallı Bir Dede Ahmak Bir Gence Söylenir."
v. 10a (Simpson, 1997: 88)

TAŞLAR 5

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 42. Taşlar 5'in ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 42. ' Arif Rüyasında Meleklerin Şair Sa'di'ye Tepsilerle Işık Taşdığını Görür.' v. 147a (Simpson, 1997: 148)

2.4. BULUTLAR

Heft Evreng' deki minyatürlerin bir kısmında çeşitli bulut türlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu bulutlar, genel olarak stilize edilerek kullanılmışlardır. Uygulama alanları; gökyüzü olmakla birlikte, uygulama ve form açısından farklılık göstermektedirler. Sadece v. 275a no' lu , “ Peygamber'in Mirac'ı” adlı minyatürün tamamında gökyüzü betimlendiği için bulutlar minyatürün tamamında ve boyut olarak daha büyük bir formda kullanılmıştır.

Heft Evreng' den seçilen üç adet bulutun; formları, detaylı dış hat çizimleri, eserde yer aldıkları varak numarasına göre aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

BULUT 1

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 43. Bulut 1'in ana hat ve tamamının çizimi

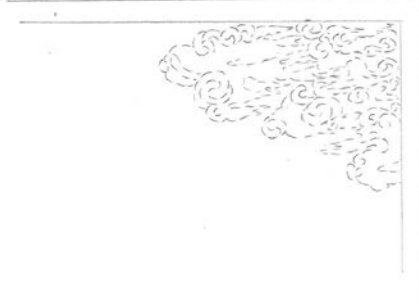
Fotoğraf 43. " Vefasız Eski Sevgili Damdan Düşürülür"
v.162a (Simpson, 1997: 156)

Heft Evreng'in v.162a'da yer alan “ Vefasız Eski Sevgili Damdan Düşürülür” sahnesindeki bulut, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de iki ayrı minyatürde kullanılmıştır (Bu minyatürler sırasıyla, v.179b ve v.188a dır).

v.162a'daki bulut, sahne cetvelinin içinde, minyatürde tasvir edilmiş olan tepenin üst kısmında ve sahnenin sol tarafında tasvir edilmiştir. Form açısından incelendiğinde, iç içe geçmiş helezonlar ve bu helezonların sağ tarafa doğru uzantıları olacak şekilde tasvir edilmiştir. Bulutun renklendirilmesinde, mavi/gri ve beyaz renkleri kullanılmıştır.

BULUT 2

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 44. Bulut 2'nin ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 44. “ Ahlaksız Bir Adam Hayvan ile İlişkiye Girer ve Şeytan Tarafından Azarlanır “ v. 30a (Simpson, 1997: 92)

Heft Evreng'in v.30a'da yer alan “ Ahlaksız Bir Adam Hayvan ile İlişkiye Girer ve Şeytan Tarafından Azarlanır.” Sahnesindeki bulut, birebir kopya edilememiş olmakla birlikte, form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de dört ayrı minyatürde de kullanılmıştır (Bu minyatürler sırasıyla, v.10a, v. 38b, v.100b ve v.291a dır).

V.30a'daki bulut, sayfanın sağ üst köşesinde, bir kısmı cetvelin altında kalacak şekilde tasvir edilmiştir. Form açısından incelendiğinde, iç içe geçmiş tam ve yarım helezonlar ve bu helezonların uzantıları şeklinde bir bulut görülmektedir. Renk olarak koyu/açık gri ve beyaz ton değerleri kullanılmıştır.

BULUT 3

Formun ana hatlarının çizimi

Formun tamamının çizimi

Çizim 45. Bulut 3'ün ana hat ve tamamının çizimi

Fotoğraf 45. “ Doğu Afrikalı Kendini Aynada Seyreder. “
v. 221b (Simpson, 1997: 189)

Heft Evreng'in v.221b'de yer alan "Doğu Afrikalı aynada kendini seyrededer." Sahnesindeki bulut, birebir kopya edilememiş olmakla birlikte, renk açısından farklı şekilde fakat form bakımından benzer şekilde, Heft Evreng' de iki ayrı minyatürde kullanılmıştır (Bu minyatürler sırasıyla, 110b ve 194b'dir).

V.221b'deki bulut, renk olarak koyu ve açık gri tonları kullanılmıştır. Form açısından incelendiğinde, bulutun bir kısmı cetvelin altında kalmış ve iç içe geçmiş dairelerden çıkan dalgalı uzantılar şeklinde tasvir edilmiştir. Bulut konum olarak, sahnenin sağ üst kısmına yerleştirilmiş olan yazı cetveli ve sahnenin cetvelinden oluşan köşeye yerleştirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA ÇALIŞMASI

3.1 Doğa Elemanlarından Oluşan Özgün Minyatür Tasarımlarının Uygulama Aşamaları

Uygulama çalışmasına başlamadan önce, Heft Evreng'in yedi adet mesneviden oluşmasından dolayı birbirinden farklı yedi özgün tasarım yapılmasına karar verildi. Doğa elemanlarından oluşacak olan tasarımların nasıl bir alana, hangi ölçülerde uygulanacağı araştırması yapıldı. Yapılacak olan tasarımların ölçülerine karar verilirken, Heft Evreng'in orijinal ölçüleri dikkate alındı ve bu ölçülere sadık kalındı. Buna göre, (Heft Evreng' de yer alan 28 adet minyatürün sayfa boyutu 34.5x23.4 cm'dir. İç ölçüleri değişmektedir) tasarım alanı belirlendi ve sayfa düzenine uygun olması açısından minyatürlü sahnenin bulunduğu alanın çevresine (sayfa kenarlarına) halkâr tasarımı dahil edildi. Yedi adet minyatür için üç farklı halkâr tasarımı yapılmasına karar verildi. Her bir tasarımda 1 cm. genişliğinde cetvel aralığı bırakıldı.

Uygulama çalışmasında, sayfa düzeni ve alan belirlendikten sonra, Heft Evreng' deki çizimi yapılmış olan doğa elemanlarından uygun olanları seçildi ve bunlardan özgün tasarımlar oluşturuldu. Çalışmanın konusu doğa elemanlarının incelenmesi olduğu için tasarımlarda figür kullanılmadı. Kompozisyonlarda ağaçlar, çiçekler, kayalar, taşlar ve bulutlara yer verildi. Heft Evreng' de kullanılan doğa elemanlarının renk ve form açısından değiştirilmeden uygulanmasına dikkat edildi. Her bir tasarım için kendi alt başlıklarındaki minyatürlerde yer alan doğa elemanları kullanıldı.

Heft Evreng' de yer alan doğa elemanlarından oluşturulan yedi adet tasarım, aynı ölçülerde yapıldı. Bu ölçüler şöyledir: Minyatür alanı 18.8x14 cm.; halkâr tasarımının yer aldığı sayfa kenarları üç tarafın eni 5 cm. (bir tasarımda en 6 cm.), bir tarafın eni 2 cm.; toplamda 31x22.8 ve 33x24 cm'dir. Fakat doğa elemanları, bu ölçünün dışına, yani cetvelin üzerine hatta cetvelin dışına, halkârlı alana kadar taşındı. Minyatür alanına ek olarak 1 cm genişliğinde cetvel eklendi ve cetvelde kendi içinde 1 mm ve 2 mm olmak üzere, aralıklarla bölündü. Heft Evreng' deki sayfa düzenine

uygun olması açısından, cetvelin dışına, üç kenarı 5 cm ve 6 cm ve bir kenarı iki cm olmak üzere halkâr alanı eklendi. Bu şekilde toplam tasarım alanı, üç kompozisyonda 23x31 cm, diğer dört kompozisyonda ise 24x 33 cm olarak belirlendi.

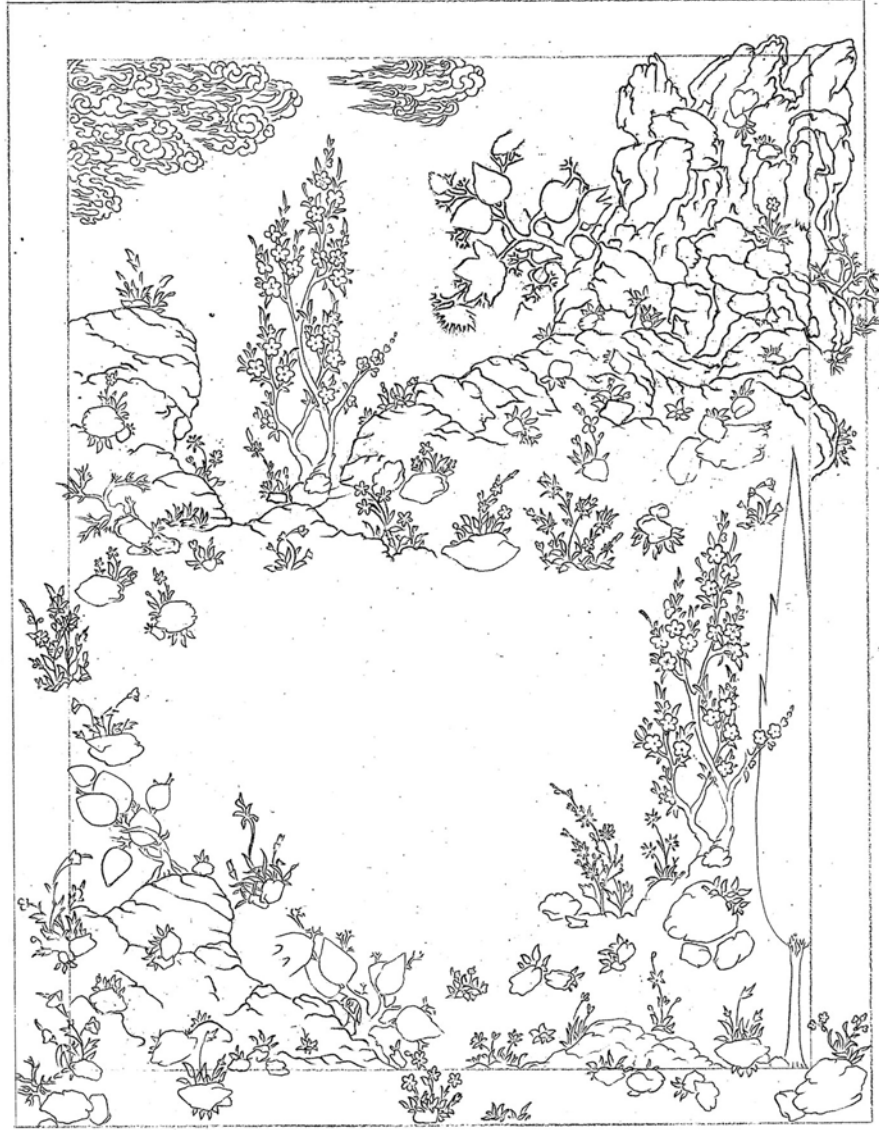
Sayfa düzeninde oluşturulan tasarımların çizim aşaması tamamlandıktan sonra, önceden geleneksel yöntemlerle boyanmış, farklı renklerde olan kağıtlardan kendi içinde uyumlu yedi adet farklı renklerde kağıt seçildi. Bu kağıtların kenar kısımları en ince zımpara ile inceltildikten sonra, buğday nişastası, su, bir tablet jelatin ve şap ile hazırlanan muhallebi âhari ile, kalın kağıtlara yapıştırıldı.

Tasarımlar için uygulama alanı hazırlandıktan sonra, eskiz kağıdında çizilmiş kompozisyonların doğa elemanlarından oluşan kısmı kağıt üzerine aktarıldı. Yedi adet tasarım, uygulama yüzeyine aktarıldıktan sonra, Heft Evreng' deki asıllarına uygun olmaları için, renk denemeleri yapıldı. Bu aşamada, suluboya, guaj boya ve altın kullanıldı. Renkler ayarlandıktan sonra, teknik incelemeler yapıldı ve uygulama yöntemleri dikkate alınarak uygulamaları yapıldı.

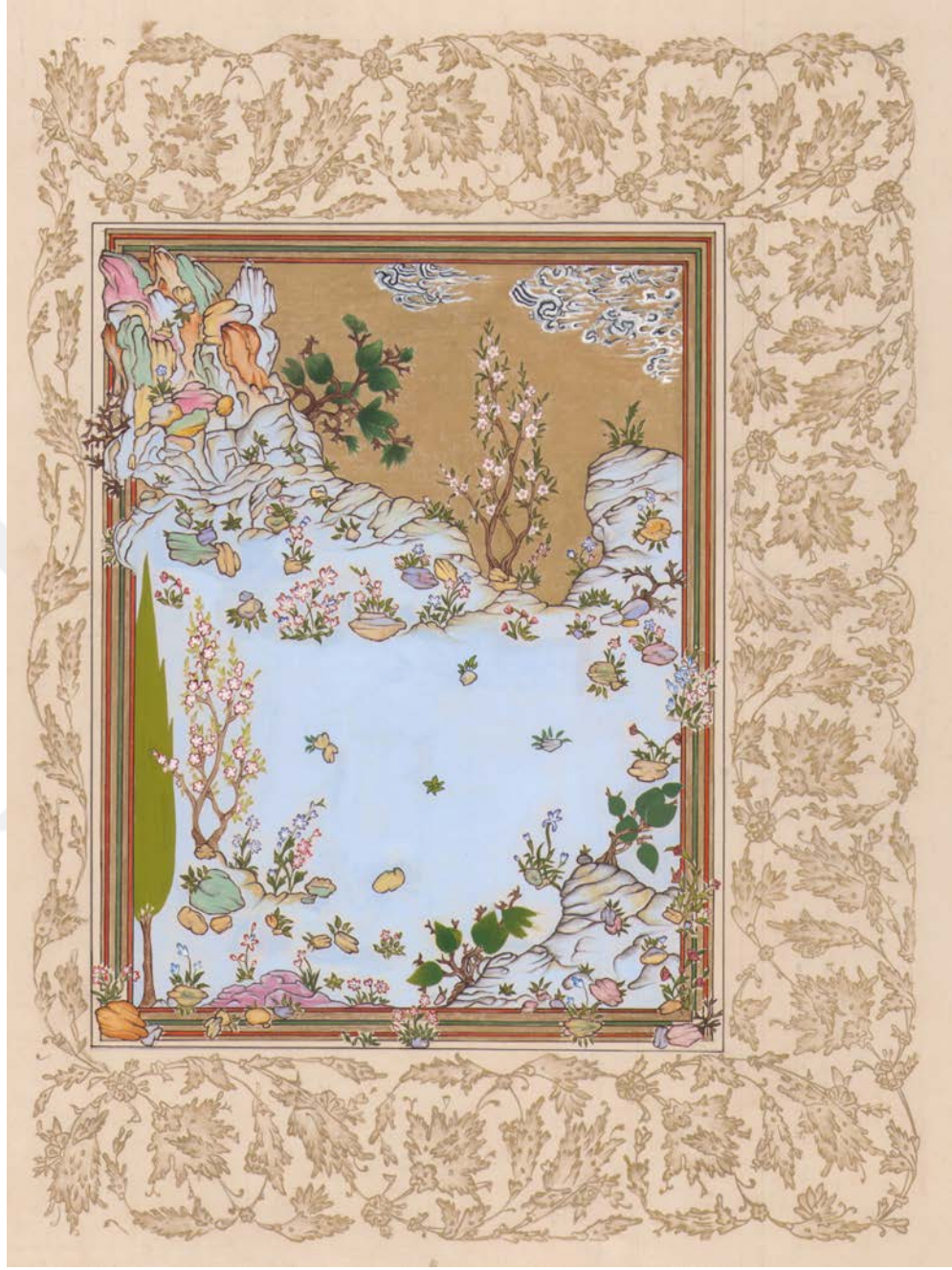
Uygulamaları tamamlanan tasarımları, sayfa düzeninde tamamlayabilmek için, önceden eskiz kağıdına çizilmiş olan halkâr tasarımları, uygulama yüzeyine aktarıldı. Sarı altın kullanılarak, halkâr tekniği ile uygulanan bu sayfa kenarı süslemelerinin tahrirleri de sarı altın ile yapıldı. Son olarak halkâr ve minyatür alanının arasında kalan bir cm genişliğindeki cetvel alanı 1 mm ve 2 mm olmak üzere alanlara ayrıldı ve boyama aşamaları tamamlandıktan sonra, rapido kalem ile cetvel kısımlarının tahrirleri cetvel yardımı ile çekilmiş ve bu işlem bütün kompozisyonlara uygulanmıştır.

1.Altın Silsile : Heft Evreng’ de ilk sırada yer alan bu mesnevi, altı adet alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar sırasıyla; ‘Ak Sakallı Bir Dede Ahmak Bir Gence Söylenir.’, ‘Ahlaksız Bir Adam Hayvan ile İlişkiye Girer ve Şeytan Tarafından Azarlanır.’, ‘ Köylüler Satıcıya Eşeğini Satmaması için Yalvarır.’ , ‘Bir Babanın Oğluna Aşk Hakkında Tavsiyeleri.’ , ‘Derviş, Sevgilisinin Hamamda Yere Düşen Saçlarını Toplar.’, ‘Haydutlar Aynie ve Rian’nın Kervanına Saldırdı.’ Altın Silsile adlı tasarım oluşturulurken, altı minyatürde bulunan doğa elemanlarının tümünden uygun olanları seçilerek yeniden özgün bir kompozisyon meydana getirildi.

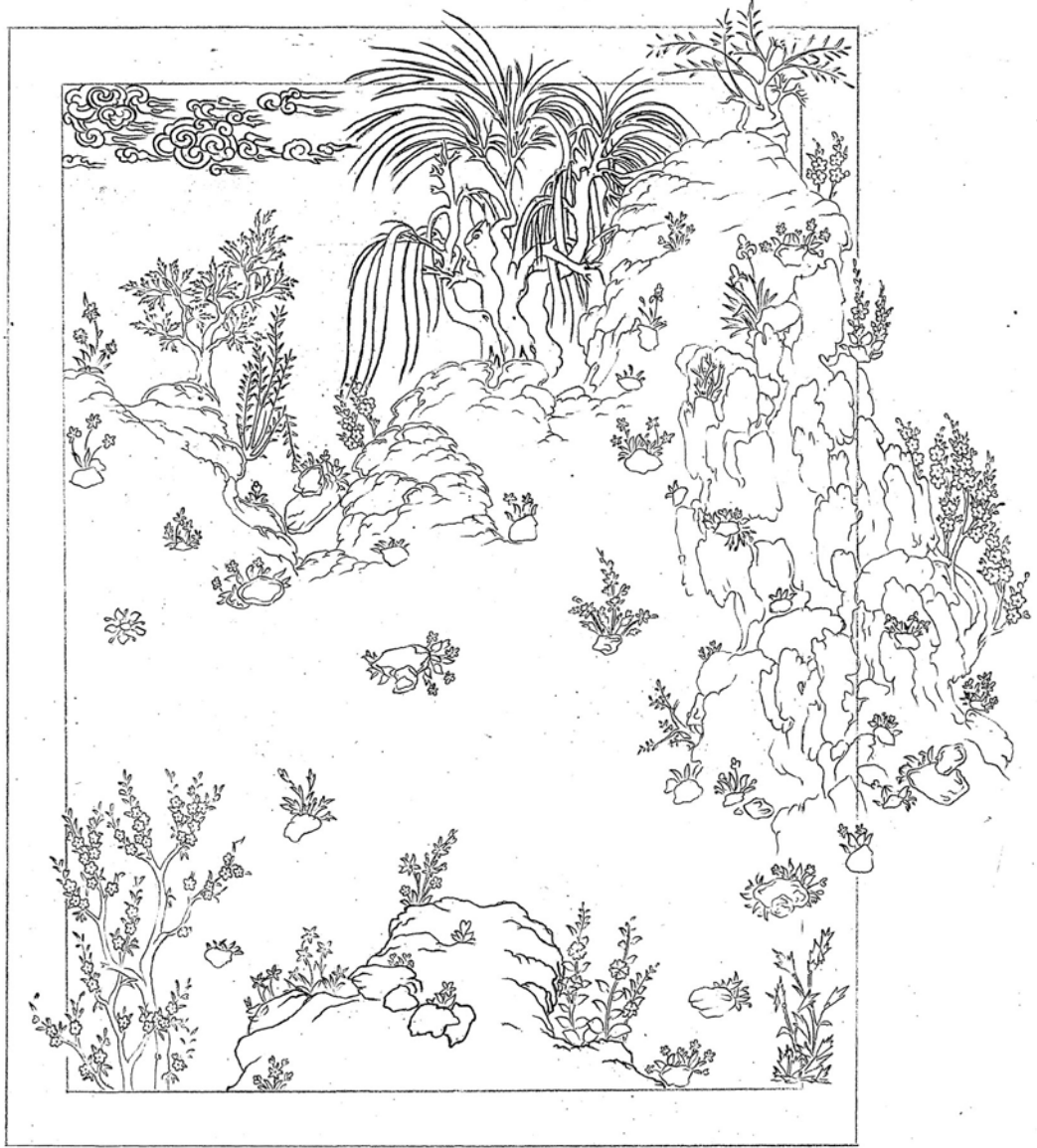

Çizim 46: Altın Silsile

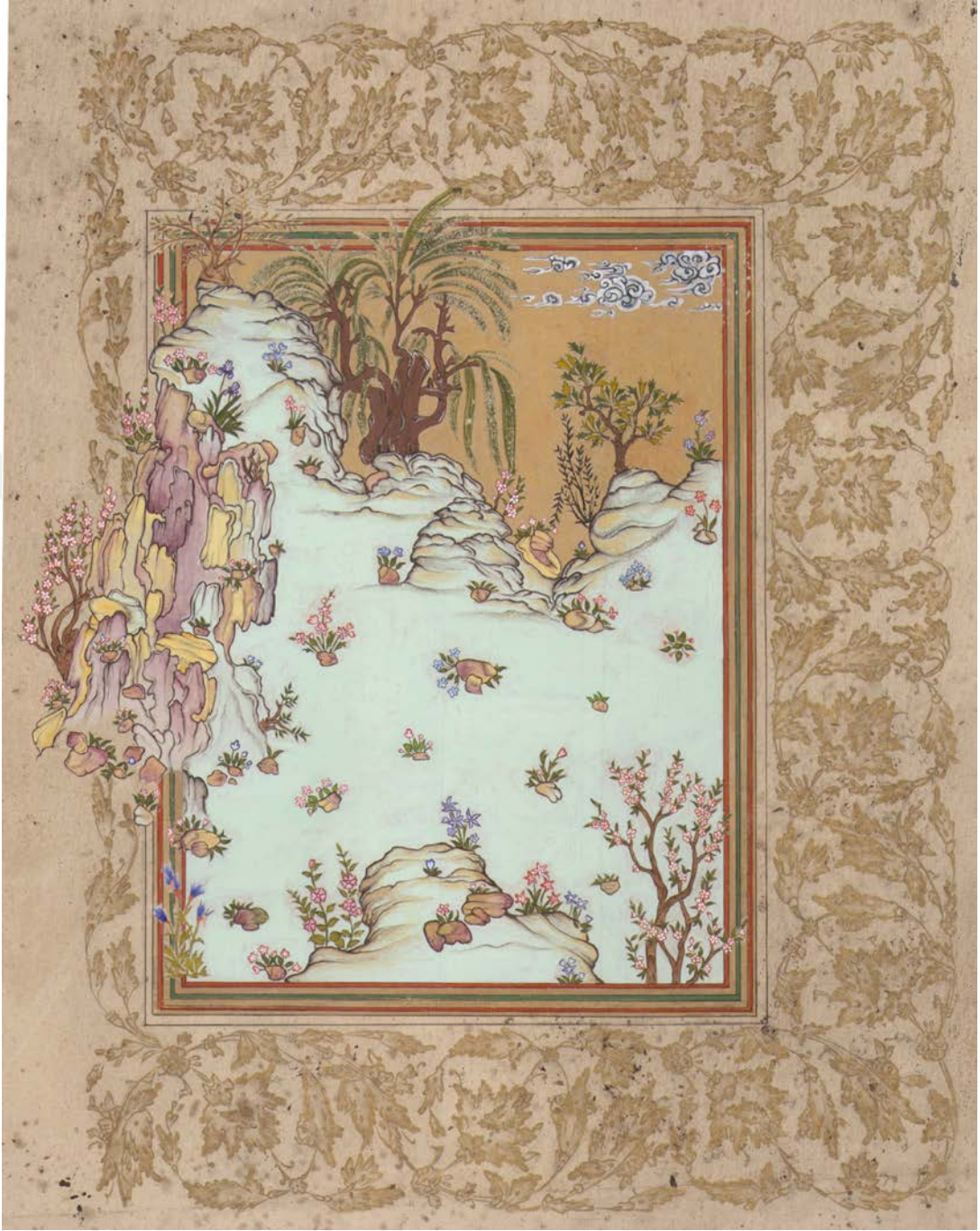

Fotoğraf 46: Altın Silsile

2. Yusuf ile Züleyha: Heft Evreng' de ikinci sırada yer alan bu mesnevi, altı adet alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar sırasıyla; 'Aziz ve Züleyha Mısır'ın başkentine girer ve Mısırlılar onları karşılamak için dışarı çıkarlar.', 'Yusuf kuyudan kurtarıldı.', 'Yusuf sürüsüne doğru yönelir.' , 'Yusuf Züleyha'nın bahçesinde onun kızlarına vaaz eder.', 'Yusuf'un suçsuzluğuna küçük çocuk şahitlik eder.' , 'Yusuf evliliği şerefine kraliyet yemeği verir.', Yusuf ile Züleyha adlı tasarım oluşturulurken, altı minyatürde bulunan doğa elemanlarının tümünden uygun olanları seçilerek yeniden özgün bir kompozisyon oluşturuldu.

Çizim 47: Yusuf ile Züleyha

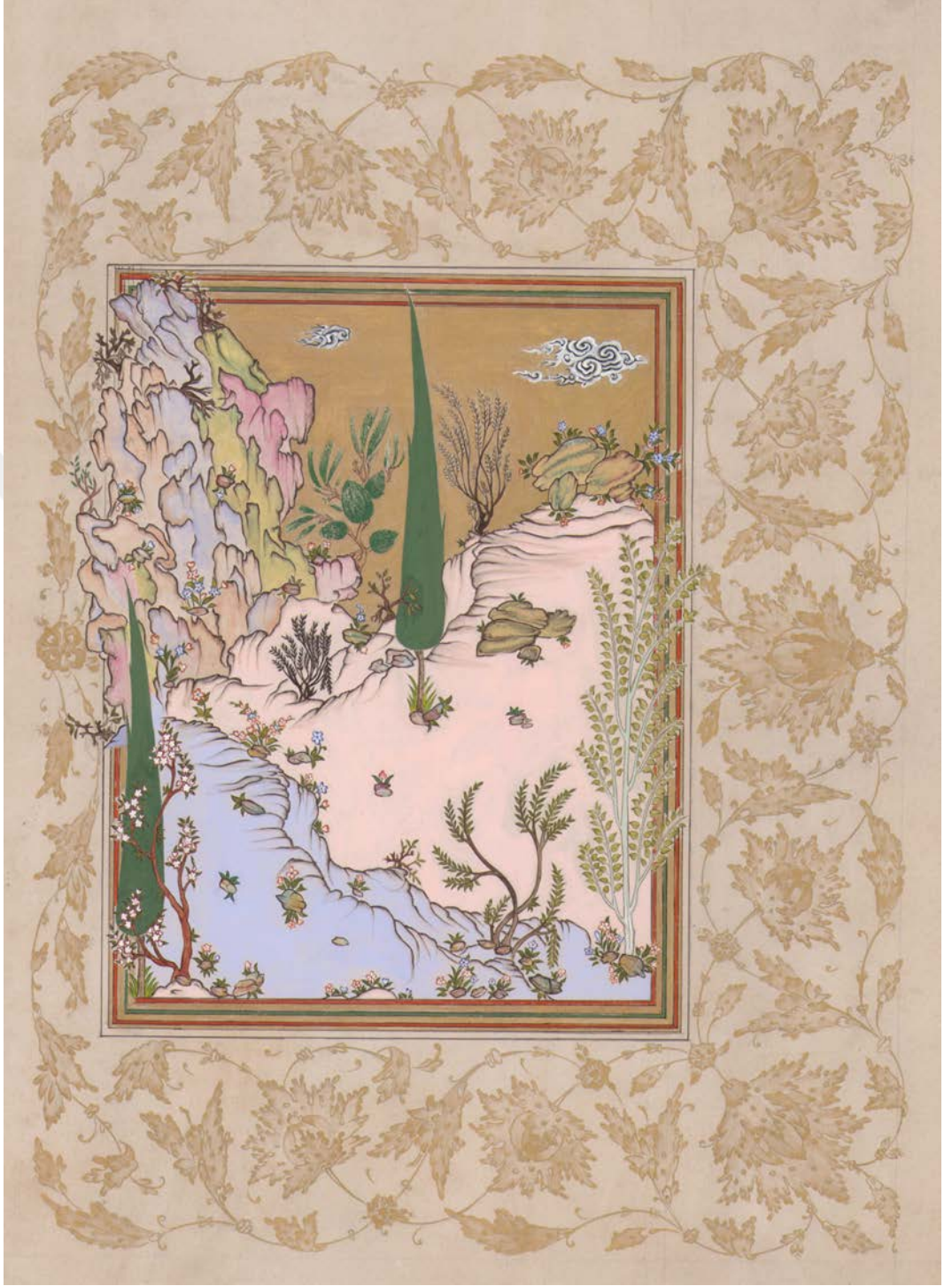
fotoğraf 47. Yusuf ile Züleyha

3. İyilerin Tespihi: Heft Evreng'te üçüncü sırada yer alan bu mesnevi, beş adet alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar sırasıyla, 'Arif Rüyasında Meleklerin Şair Sa'di'ye Tepsilerle Işık Taşdığını Görür.', 'Pir, Mürid Tarafından Hediye Olarak Getirilen Ördekleri Reddeder.', 'Vefasız eski sevgili çatıdan fırlatılır.', 'Arap, misafirperverliğinden dolayı ödeme girişiminde bulunan misafirini azarlar.', 'Şehirli Adam Köylülerin Bahçesinde Hırsızlık Yapar.' İyilerin Tespihi adlı tasarım oluşturulurken, beş minyatürde bulunan doğa elemanlarının tümünden uygun olanları seçilerek yeniden özgün bir kompozisyon meydana getirildi.

Çizim 48. İyilerin Tespihi

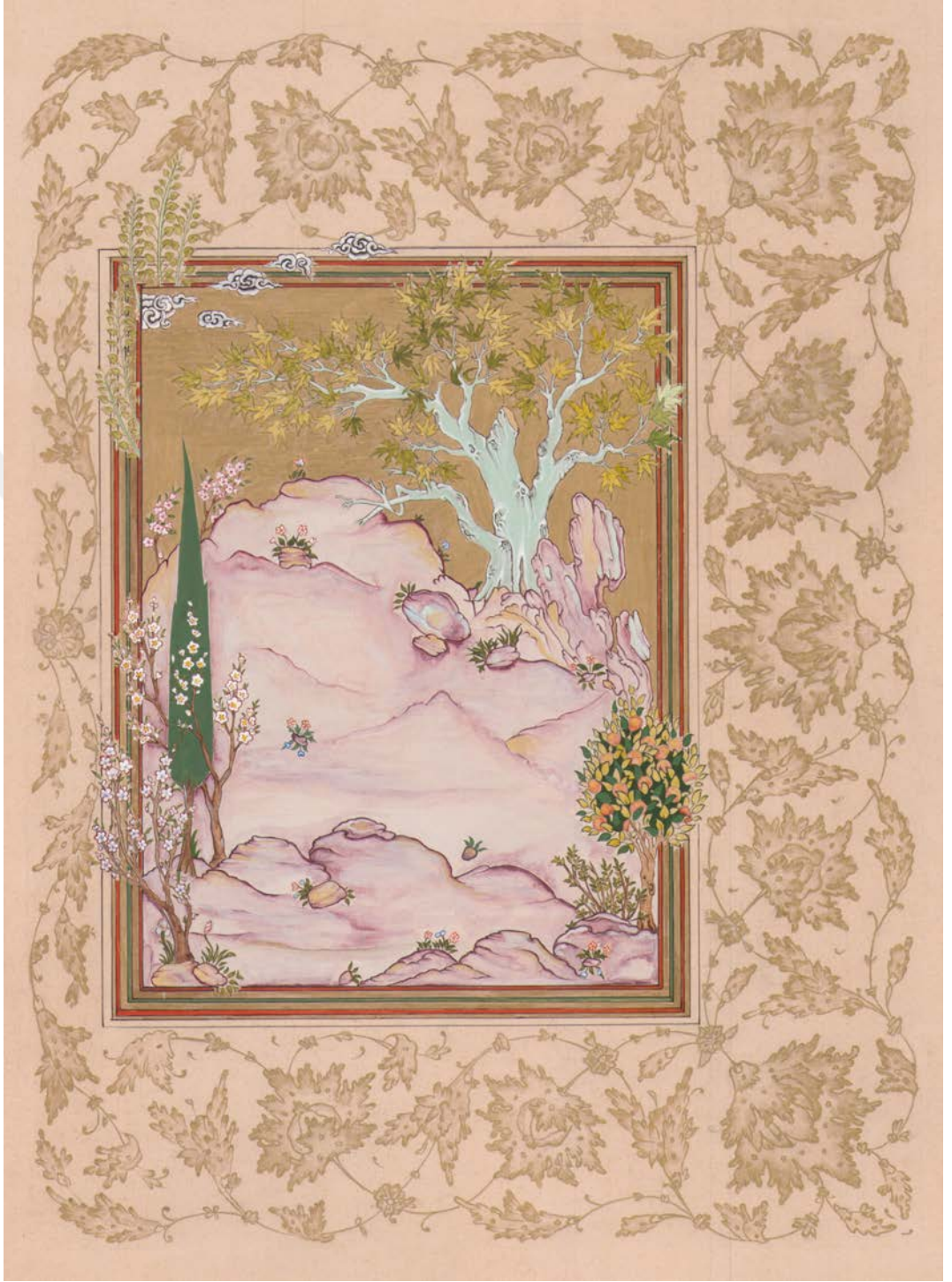
Fotoğraf 48. İyilerin Tespihi

4. Salaman ile Absal: Heft Evreng'te dördüncü sırada yer alan bu mesnevi, iki adet alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar sırasıyla, ' Salaman ve Belkıs birlikte oturur ve karşılıklı sohbet ederler.' , ' Salaman ve Absal mutlu adanın üzerindedir.' Salaman ile Absal adlı tasarım oluşturulurken, iki minyatürde bulunan doğa elemanlarının tümünden uygun olanları seçilerek yeniden özgün bir kompozisyon meydana getirildi.

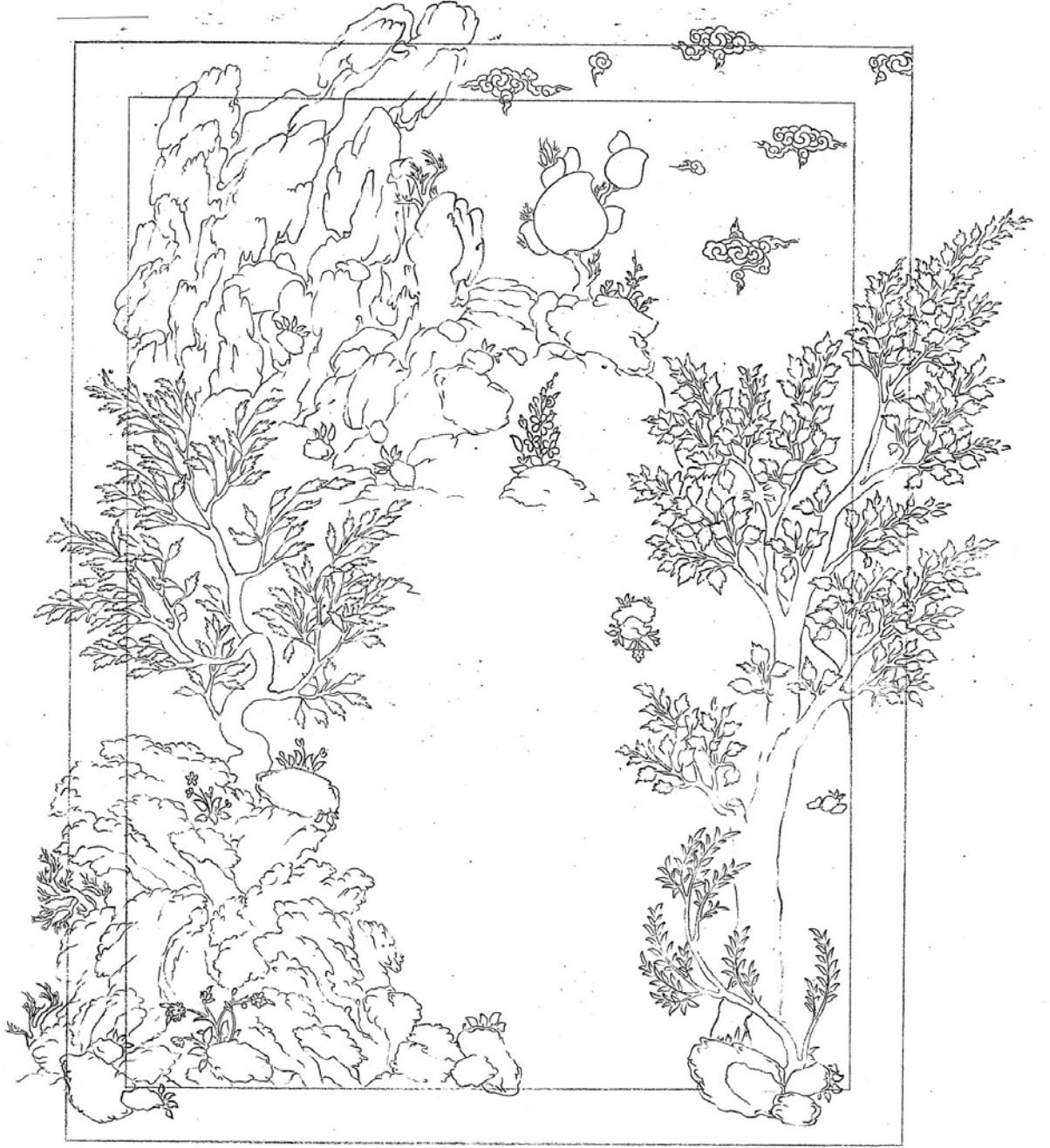
Çizim 49. Salaman ile Absal

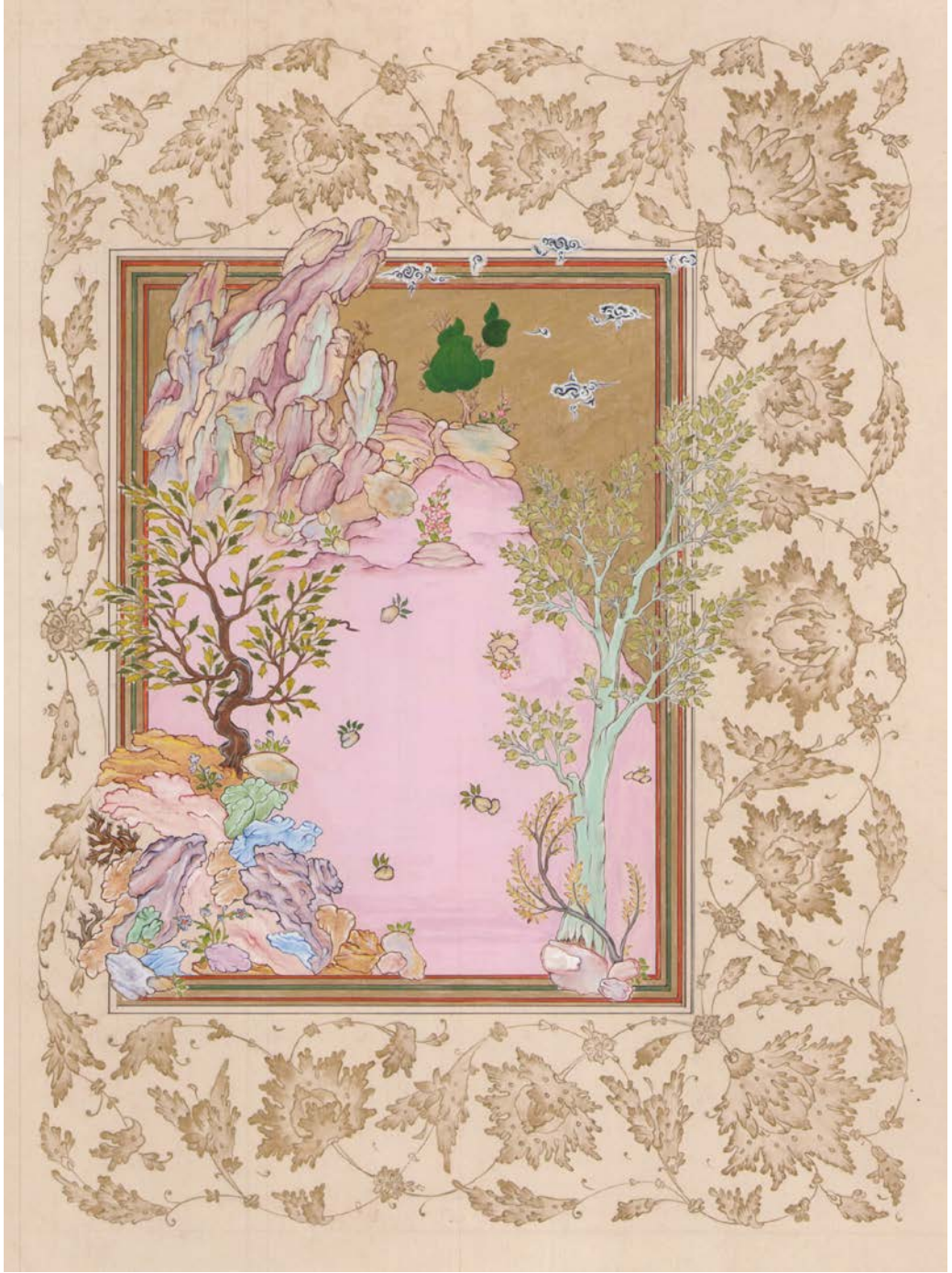
Fotoğraf 49. Salaman ile Absal

5.Ahrâr'a Hediye : Heft Evreng'te beşinci sırada yer alan bu mesnevi, üç adet alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar sırasıyla, ' Mürit Pirin Ayaklarını Öper.' , ' Kaplumbağanın Uçuşu.' , ' Doğu Afrikalı Kendini Aynada Seyreder.' Ahrâr'a Hediye adlı tasarım oluştururken, üç minyatürde bulunan doğa elemanlarının tümünden uygun olanları seçilerek yeniden özgün bir kompozisyon meydana getirildi.

Çizim 50. Ahrâr'a Hediye

Fotoğraf 50. Ahrâr'a Hediye

6.Leyla ile Mecnun: Heft Evreng' de altıncı sırada yer alan bu mesnevi, üç adet alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar sırasıyla ' Kaysin Leyla'ya ilk bakışı.' , ' Mecnun Leyla'nın kervanına yaklaşır.' ' Mecnun Leyla'nın huzuruna koyun kılığında gelir.' Leyla ile Mecnun adlı tasarım oluşturulurken, üç minyatürde bulunan doğa elemanlarının tümünden uygun olanları seçilerek yeniden özgün bir kompozisyon meydana getirildi.

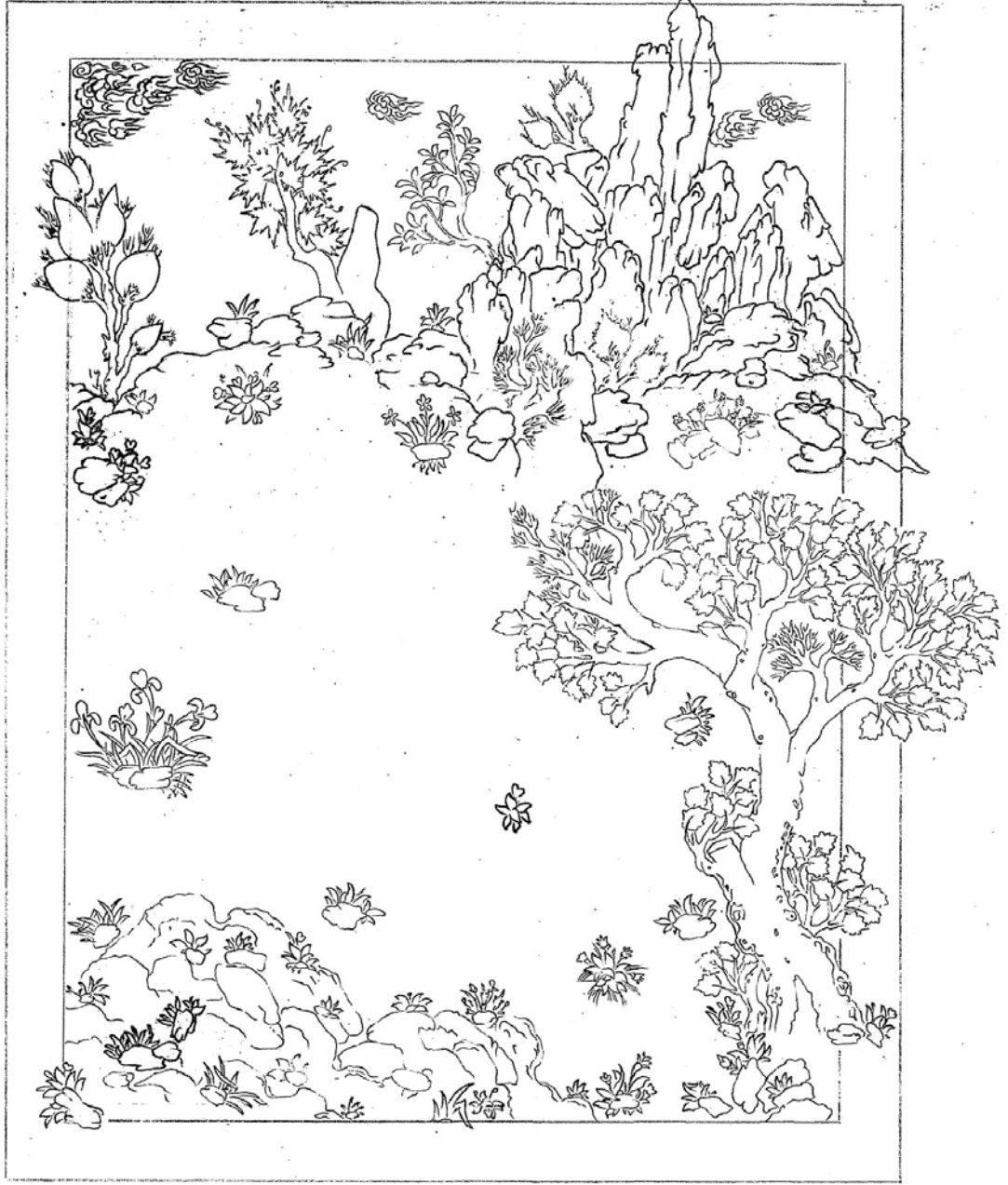
Çizim 51: Leyla ile Mecnun

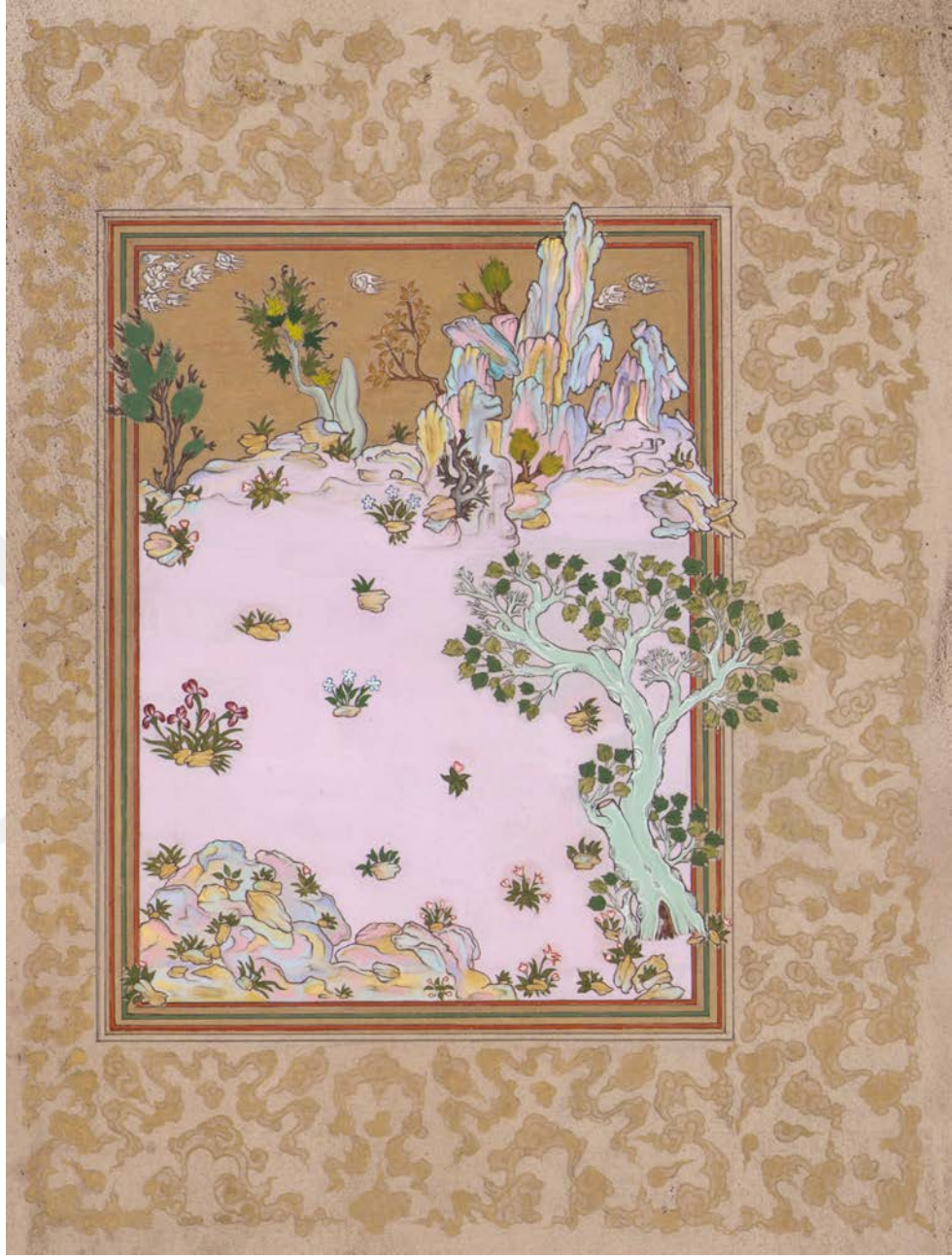
Fotoğraf 51. Leyla ile Mecnun

7.İskender'in Hikmet Kitabı : Heft Evreng' de altıncı sırada yer alan bu mesnevi, üç adet alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar sırasıyla ' Peygamber'in miracı.' , ' Hüsrev Pervez ve Şirin'in Balıkçı ile Münasebeti.' ' İskender Burun Kanamasından Muzdariptir ve Dinlenmek için Uzanır.' İskender'in Hikmet Defteri adlı tasarım oluşturulurken, üç minyatürde bulunan doğa elemanlarının tümünden uygun olanları seçilerek yeniden özgün bir kompozisyon meydana getirildi.

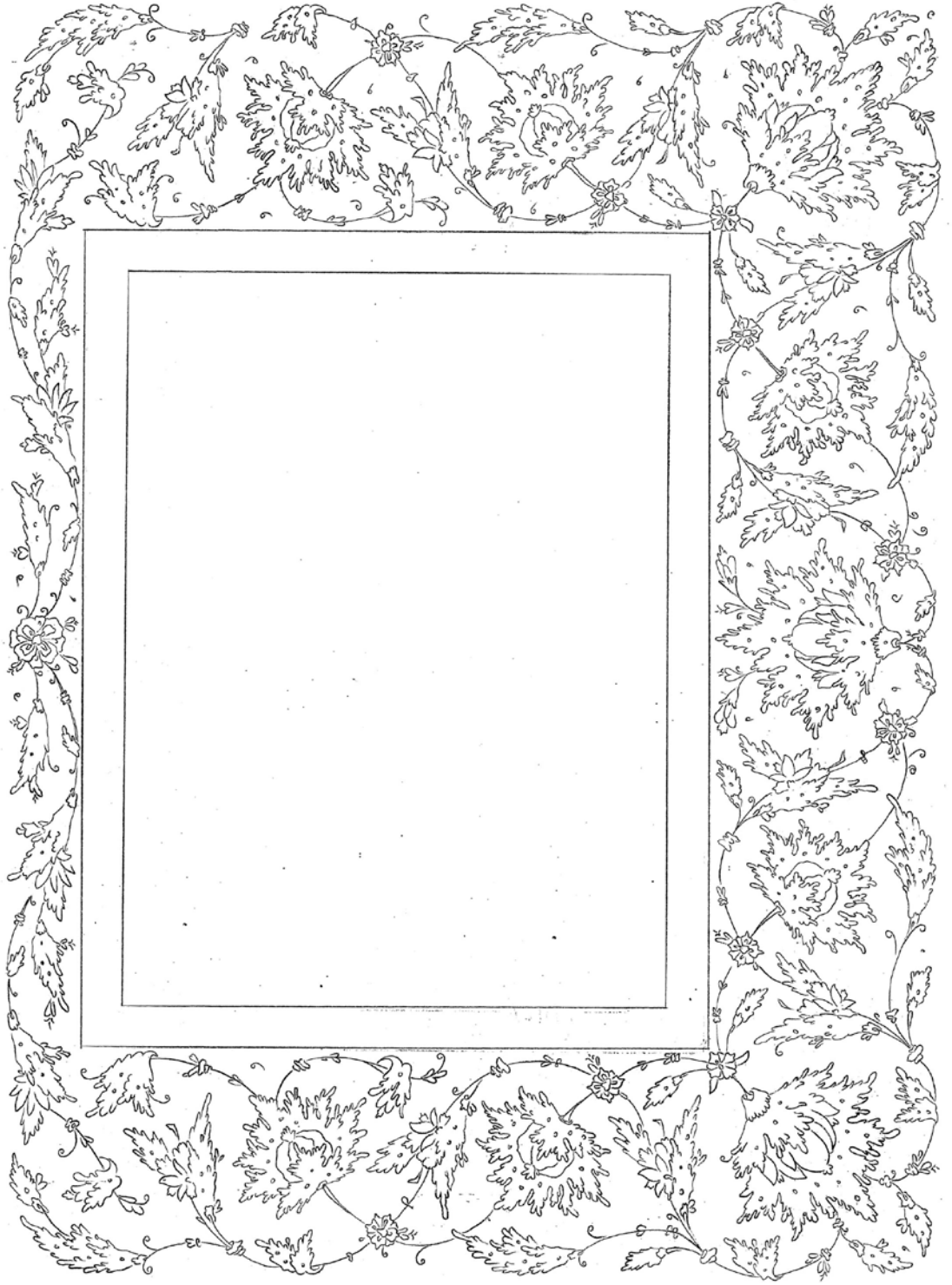
Çizim 52. İskender'in Hikmet Kitabı

Fotoğraf 52. İskender'in Hikmet Kitabı

Hâlkâr 1: Heft Evreng'te, varak 59a' dan alınan hatâî ve yaprak motiflerinden yeniden düzenlenerek bir kompozisyon oluşturulmuştur. Bu hâlkâr tasarımının, alt, üst ve sağ kenarları 6 cm, sol kenarı ise iki cm genişliğindedir. Yapılan yedi adet minyatürün üç 'ünde kullanılmıştır. Bunlar; İyilerin Tespihi, Salaman ile Absal ve Ahrâr'a Hediye adlı sahnelerdir.

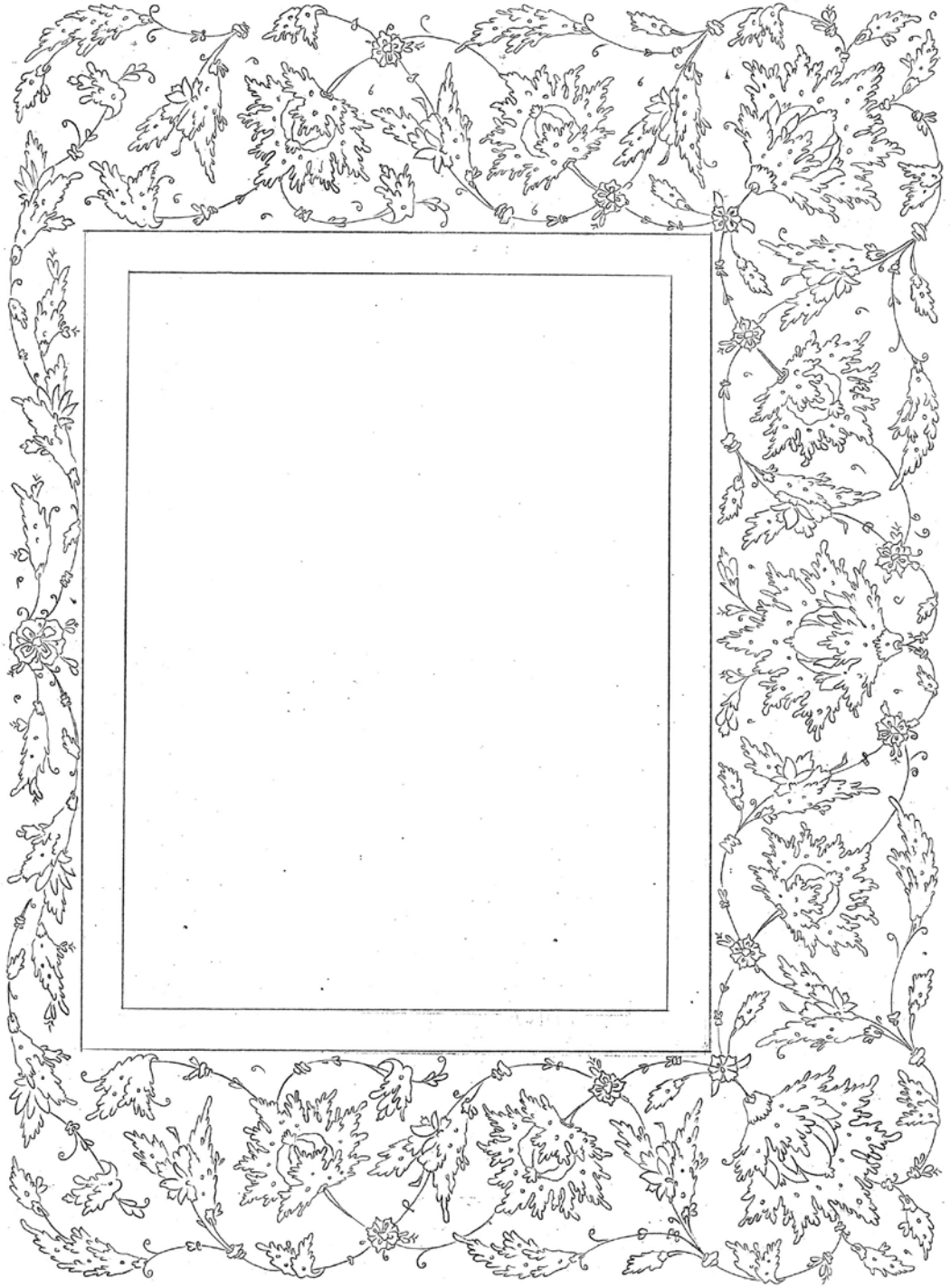

Çizim 53. Halkâr 1

Halkâr 2: Heft Evreng'te, varak 147a' dan alınan hatâî ve yaprak motiflerinden yeniden düzenlenerek bir kompozisyon oluşturulmuştur. Bu halkâr tasarımının, alt, üst ve sağ kenarları 5 cm, sol kenarı ise iki cm genişliğindedir. Yapılan yedi adet minyatürün üç 'ünde kullanılmıştır. Bunlar; Yusuf ile Züleyha, Leyla ile Mecnun ve Altın Silsile adlı sahnelerdir.

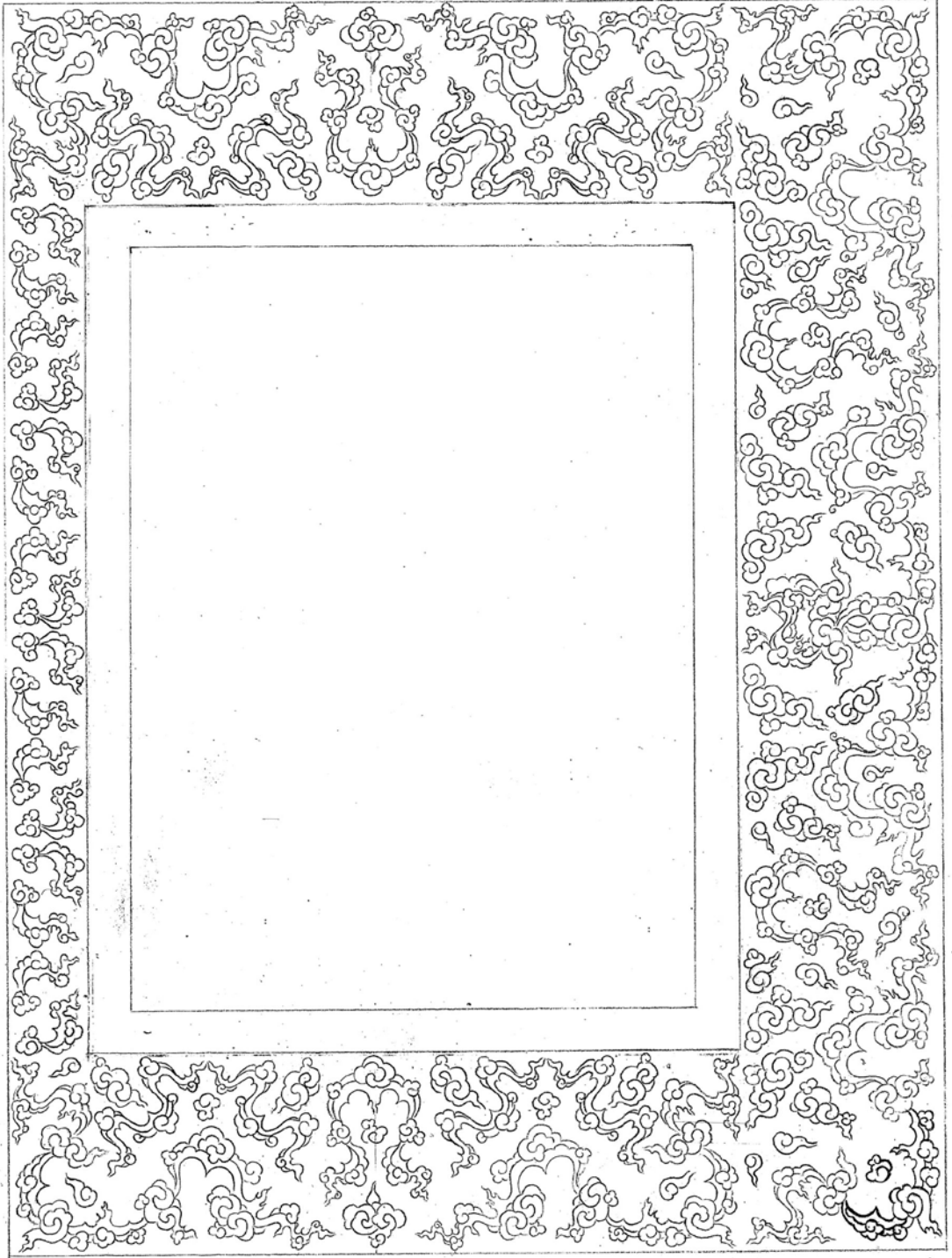

Çizim 54. Halkâr 2

Halkâr 3: Heft Evreng'te 'Peygamberin Mirac'ı' adlı minyatürün iç kısmında kullanılan bulutlardan oluşturuldu. Bu tasarımın diğer iki halkâr tasarımından farkı, bitkisel olmaması ve iç kısımda yer alan bulut motiflerinden düzenlenerek oluşturulmasıdır. Bu saya kenar süslemesi, yedi adet minyatürden 'İskender'in Hikmet Kitabı' adlı minyatürün kenar süslemesi olarak kullanıldı.

Çizim 55: Halkâr 3

SONUÇ

Kitap sanatları içinde, cilt, tezhip ve hat sanatı gibi diğer kitap sanatları ile birlikte yerini almış ve gelişmiş olan minyatür sanatı, süsleme anlayışının yanı sıra, özellikle bir metni tanımlamak için kullanılmaktadır. İslam dünyasında, 15. Yy dan itibaren, en iyi ve en önemli örneklerini veren minyatür sanatı, bu dönemde kazandığı karakteristik özellikleri ile kitap içinde ve dışında, farklı uygulama alanlarında günümüzde de uygulanmaktadır.

Teze konu olan, M. 1472 ve M. 1485 yılları arasında Molla Cami tarafından yazılan ‘Heft Evreng’ adlı yazma eser için, 16. Yy ilk yarısında Sultan İbrahim Mirza tarafından, H. 963/ M. 1556 yılında, yeniden üretilmek üzere beş saray hattatı ve bir grup nakkaş görevlendirilmiştir. Dokuz yılda tamamlanan bu yazma eser, İslam sanatları ve Safevi dönemi minyatür sanatı açısından oldukça önemli bir eserdir.

‘Heft Evreng’ adlı yazma eser, döneminin farklı üslup özelliklerini yansıtmaması, yüksek işçilik kalitesi, içerdiği çok çeşitli doğa elemanı ve yazım olarak da ayrı yerlerde yazılmış olması nedeniyle Molla Cami’nin yazdığı sıralamadan farklı bir sıralama ile yazılmış olması açısından da ilginç ve önemli bir eserdir.

Sultan İbrahim Mirza’nın ‘Heft Evreng’ adlı eserinde, yirmi sekiz adet tam sayfa minyatür bulunmaktadır. Bu minyatürlü sayfaların iki adedinde doğa elemanı kullanılmamıştır. Kalan Yirmi altı adet minyatürün on dört tanesinde su kullanılmıştır. Ancak tezin uygulama aşamasında su doğa elemanına yer verilmemiştir. Bunun sebebi, eserde kullanılan suyun yüksek ihtimal gümüşten yapılmış olması nedeniyle kararmış olduğu için desen ve form açısından net olmadığı gözlemlenmiştir.

Bir çok İslam sanatı örneğinin yurtdışındaki kütüphane ve koleksiyonlarda bulunmasının yanı sıra, İslam sanatı tarihi hakkında yapılan araştırmalar da genel olarak bu ülkelerde bulunan araştırmacılar tarafından yapılmaktadır. Minyatür sanatı, tezhip sanatı ve hat sanatı gibi İslam sanatları ile ilgili bir bilgiye ulaşmak istendiğinde Türkçe yayınlanmış veya Türkçe’ ye çevirisi yapılmış kaynaklara neredeyse

rastlanmamaktadır. Tez konusu olarak, yurtdışındaki bir galeride bulunan el yazmasının incelenmesi ile ilgili de, hazırlanan tezin araştırma aşamasında bu konuda Türkçe kaynak sıkıntısı yaşanmıştır.

Sultan İbrahim Mirza'nın 16. Yy' ın ilk yarısında sipariş ettiği bu önemli eserde, yirmi sekiz adet minyatürün, yirmi altı tanesinde doğa elemanları olan ağaçlar, çiçekler ve küçük bitkiler, kayalar ve taşlar ve bulutların kullanıldığı görülmüştür. Bu çalışmanın ikinci bölümünde sınıflandırılan bu doğa elemanları dört ayrı başlık altında form, desen, renk ve kompozisyondaki kullanıldığı yer bakımından incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda Sultan İbrahim Mira'nın Heft Evreng adlı minyatürlü yazma eserinde ;

Ağaçlar: 'Heft Evreng' adlı yazma eserin minyatürlerinde kullanılan doğa elemanlarından olan ağaç, her kompozisyonda çok çeşitli ve en az bir adet kullanılmıştır. Çoğu ağaç, süslemeci tavrın dışında, yarı stilize edilerek gerçeğe yakın bir şekilde tasvir edilmiş ve tasvir edildiği bölgenin, coğrafi ve iklimsel özellikleri yansıtılmıştır. Bunun yanı sıra; örneğin, çınar ağacı, on dört adet minyatürde kullanılmıştır. Bu on dört adet çınar ağacı, farklılıklarının dışında, renk ve form açısından birbirine çok yakın özelliktedir. Kompozisyon içerisinde kullanım alanı olarak, cetvelin içinde ve bazı minyatürlerde cetvelin dışına taşarak kenar süslemesi olan halkârın içine girdiği görülmüştür.

Çiçekler ve Küçük Bitkiler: Eserde, genel olarak stilize edilmiş, ancak yine de doğada görüldükleri gibi asıl hallerine uygun tasvir edilmişlerdir. Yirmi sekiz adet minyatürün, yirmi beş adedinde oldukça çeşitli ve sayıca fazla bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Kayalar ve Taşlar: 'Sultan İbrahim Mirza'nın Heft Evreng' adlı yazma eserinde, yirmi sekiz adet minyatürün sadece üç tanesinde kaya kullanılmamıştır. Diğer kompozisyonlarda dağ ve ağaç dipleri olmakla birlikte, otlar ve çiçeklerden oluşan bahçelerde de kullanılmıştır. Genel olarak stilize edilerek betimlenen kayalar, yine de doğada ki hallerine uygun bir şekilde tasvir edilmiştir. Eserde kullanılan kayalarda genel olarak renk uyumunun olduğu gözlemlenmiştir.

Bulutlar: ‘ Heft Evreng’ adlı yazma eserde tasvir edilen bulutlar, bazı kompozisyonlarda bir birinden bağımsız tek tek, bazı kompozisyonlar da ise gurup halinde bulunmaktadır. Gökyüzü olarak belirlenen ve eserin genelinde altın ile renklendirilmiş olan alan da yer alan bulutlar, o alanda bulunan cetvel, ağaç gibi diğer elemanların altına girmiş şekilde eksik yada üstüne gelecek şekilde betimlenmiştir. Renk açısından incelendiğinde ise, beyaz bulutun ana rengi olarak kullanılmış ve mavi yada gri tonlarında da tahrir çekilmiştir. ‘ Peygamber’in Mirac’ı’ adlı sahnede bulutlar, diğer kompozisyonlardan farklı olarak, daha büyük betimlenmiş ve doğa elemanı olarak tek başına kullanılmıştır.

Sultan İbrahim Mirza’nın Heft Evreng adlı yazma eserin, minyatürlerinde kullanılmış olan doğa elemanları incelenerek, içlerinde form, renk ve teknik bakımdan farklılık gösterenler tezin ikinci bölümünde sınıflandırılarak analiz edilmiş ve röprodüksiyonları yapılmıştır. Bu analiz ve inceleme çalışmasının neticesinde yedi adet eser ortaya çıkmıştır. Bu eserlerde kullanılan doğa elemanlarının tamamı Sultan İbrahim Mirza’nın Heft Evreng adı yazma eserinde yer alan doğa elemanlarının röprodüksiyonlarıdır. Ancak, bununla birlikte ortaya çıkan yedi adet eser, doğa elemanlarının kitapta bulunan minyatürlerde kullanıldığı gibi bire bir röprodüksiyonu yapılmadığı için kompozisyon açısından tamamen özgün eserlerdir.

Sonuç olarak ortaya çıkan yedi adet eser, kompozisyon bakımından , Sultan İbrahim Mirza’nın Heft Evreng adlı eserindeki minyatürlerden bir sayfaymış gibi düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin nedeni, kitabın içinde kullanılan ve röprodüksiyonunu yaptığımız doğa elemanlarının, başka bir şekilde nasıl kullanılabileceği, bu doğa elemanlarının boyama teknikleri nasıl olduğu, kendi içinde nasıl bir renk uyumuna sahip olduğu analiz edilmiştir.

Bu çalışma sonucunda, Heft Evreng’te yer alan doğa elemanlarının çizim teknikleri ve uygulama teknik ve alanları bir araya getirilmiştir. Ancak, doğa elemanlarının tamamı çizilmiş olmasına rağmen, sadece seçilmiş olan doğa elemanları tezde sunulmuştur. Çizimlerin tamamının bu tez çalışması tamamlandıktan sonra, bir araya getirilerek, bir proje şeklinde, katalog yada kitap haline getirilmesi

planlanmaktadır. Bu çalışmanın, minyatür derslerinin yürütüldüğü üniversitelerin Güzel Sanatlar Fakültelerindeki eğitime katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ÖKTEN, Ertuğrul İ. (2007). *JÂMÎ (817-898/1414-1492): His Biography And Intellectual Influence İn Herat, The University Chicago, Chicago*.

SHREVE SIMPSON, Marianna (1997). *Sultan İbrahim Mirza's Haft Awrang*, New Haven ve London.

YÜKSEL, Murat Tarık (1975). *Ariflerin Menkıbeleri 1. Cilt*, İstanbul: Demir Kitapevi.

CÂMÎ, Molla (2011). *İyilerin Tesbihi*, çev. Hicabi Kırlangıç, İstanbul: Kurtuba Kitap.

MAKALELER

ADIGÜZEL TOPRAK, Filiz (2010). "Süleymanname (TSM. H.1517) Minyatürlerinde Ağaçlar: Uygulama Teknikleri Üzerine Bir İnceleme". *Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Akdeniz-Sanat Dergisi*, 3(5), ss.1-10.

KOLUKIRIK, Kubilay (2013). "Molla Câmî ve Musiki Risâlesi", *Journal Of Faculty Of Theology Of Bozok University*, 4(4), 137-147.

GRABAR, Oleg, NATİF, Mika (2001). "Two Safavid Paintings: An Essay İn Interpretation" *Muqarnas*, 18, pp. 173-202.

SIMPSON SHREVE, Marianna (1998). "Discovering Shaykh-Muhammad İn The Freer Jâmî", *The Simthsonian Institution Regents Of The University Of Michigan*, 28, pp. 104-114.

SOUDAVAR, Abola (). "The Age Of Muhammedi". ss. 1-12.

ŞANLI, İsmet (2010). "Molla Cami'nin Yusuf'u Züleyha'sının Bilinmeyen Eki Türkçe Şehri", *Turkish Studies*. 5(1), ss. 1329-1345.

TAVUKÇU, Orhan Kemal (2009). “Klasik Edebiyatta Hamse Geleneği ve Şeyyad Hamza”, *Turkish Studies*. 4(7), ss. 594-602.

ZİGLAR, Katie M. (2003). “A Persian Banquet”, *Gastronomica*, 3(4), s.9.

KİTAP İÇİ BÖLÜM

Câmî, Molla, ‘İyilerin Tespihi’ , Çev: Hicabi KIRLANGIÇ, İstanbul, (2011), *Önsöz*, (ed. Ersan Güngör), Kurtuba Kitap, s. 17.

OKUMUŞ, Ömer (), “Cami, Abdurrahman”, *İslam Ansiklopedisi*, s.99.

BASILMAMIŞ KAYNAKLAR

İSEN DURMUŞ, Tuba Işınsu (2006). *II. Selim Dönemi Sonuna Kadar Osmanlı Edebi Hamilik Geleneği*, Doktora Tezi. Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü, Ankara.

TEZCAN, Gülsen (2007). *Ali Şîr Nevâyî Hamse ve Divanlarının Resimleri: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’ndeki Örnekler*, Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.

VİTTOR, Charles Frank (1978). *The Herat School: Persian Poetry In The Timurid Period*, Univesity Of California, Berkeley.

Feride KÖSE DUMRUL

İzmir’de doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini yine aynı şehirde tamamladı. 2006 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Tezhip Ana sanat Dalı’na girmeye hak kazandı ve 2010 yılında Konak Devlet Tiyatrosu Sahnesi kalem işi restorasyon projesi ile lisans derecesini aldı. Aynı yıl Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsünde yüksek lisans eğitimine başladı. Lisans eğitimi süresinde (2009) yrd.doç. Ayşe ERDEM ÇETİN rehberliğinde, Diyarbakır Melik Ahmet Paşa camii restorasyon projesine katıldı. 2008 yılında 2. Akdeniz Üniversitesi Ulusal Uygulamalı Ebru yarışması ve yarışma sergisi sempozyumuna, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi’ni temsilen katıldı. Yüksek lisans eğitimi sırasında (2012) Akdeniz Üniversitesi’nin düzenlediği 1. Yöresel Ürünler Sempozyumunda görevli olarak yer aldı. Yurtiçi ve yurtdışında birçok sergi ve sempozyuma katıldı. Halen doç. Filiz ADIGÜZEL TOPRAK danışmanlığında yüksek lisans eğitimi devam ettirmektedir.